

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Kutseõpetaja

Mari-Liis Männik

**PÕHIKOOI ÕPILASTE HINNANGUD OMA
TARBIMISHARJUMUSTELE NING TARBIMISHARJUMUSTE
KUJUNEMINE SÄÄSTVA ARENGU ÕPPEVIDEOTE TOEL**

bakalaureusetöö

Juhendaja: Tehnoloogiahariduse spetsialist Mirjam Burget MA

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	4
Teoreetiline ülevaade	5
1 Keskkond ja säästev areng.....	5
2 Laste tarbimisharjumused.....	7
3 Õppevideo ning digitaalne õppematerjal	9
Metoodika.....	11
4 Valim	11
5 Mõõtevahend	11
6 Protseduur	15
Tulemused	15
7 Eelküsimustik	15
7.1 Õpilaste hinnangud taskurahale.	16
7.2 Õpilaste hinnangud sisseostudele.....	16
7.3 Õpilaste hinnangud tarbijatena üldisemalt.	17
7.4 Keskkonnasäästlikud kodud ja taaskasutus.....	17
7.5 Ökoloogiline jalajälg.	18
8 Järeلكüsimustik	19
8.1 Sisseostud.	19
8.2 Õpilased tarbijatena üldisemalt.	20
8.3 Ökoloogiline jalajälg	20
Arutelu.....	22
8.4 I uurimisküsimus „Millised on õpilaste praegused tarbimisharjumused?“.....	22
8.5 II uurimisküsimus „Mis tegurid õpilaste tarbimisharjumusi enim mõjutavad?“.....	23
8.6 III uurimisküsimus „Mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad põhikooli õpilastes säästva tarbimise harjumuste kujunemist?“.....	24
Kokkuvõte	25

Summary	26
Tänu sõnad	27
Autorsuse kinnitus	28
Kasutatud kirjandus	29
Lisa 1. Eelküsimustik	
Lisa 2. Järelküsimustik	
Lisa 3. Eelküsimustiku tulemused	
Lisa 4. Järelküsimustiku tulemused	
Lisa 5. Wilcoxon'i testi üldtabel	

Sissejuhatus

Uute põlvkondade tarbimisharjumused ning keskkonnateadlikkus inimestes, samuti põhikooli õpilastes, on andnud ainestikku erinevateks uurimusteks. Samas ei ole õppevideote aspektist lähtuvalt varasemalt käsitletud õpilaste tarbimisharjumuste kujunemist. Õpilaste vastutustundliku tarbimisharjumuse kujundamine üha varasemas eas on oluline, sest mida edasi, seda nooremalt tarbijateks saadakse (Healy, 2013). Vastutustundliku tarbimisharjumuse kujundamine praeguste noorte seas aitab säästa ja säilitada meie väärtuslikku elukeskkonda ka tulevastele põlvkondadele. Uurimuse eesmärk on selgitada välja põhikooliõpilaste hinnangud oma tarbimisharjumustele ning tegurid, mis on õpilaste tarbimist enim mõjutanud. Lisaks on käesoleva uuringu eesmärk välja selgitada, mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad põhikooli õpilastes säästva tarbimise harjumuste kujunemist.

Tänapäeva kiirelt muutuv ühiskonnas on inimeste teadlikkus keskkonnaprobleemidest ja säästva arengu teemadest suurenenud ning ka inimeste poolt loodavad tehnoloogiad muutuvad üha keskkonnasõbralikumaks. Järelikult on antud teema oluline kogu inimkonna keskkonnateadlikkuse tõstmise jaoks. Keskkond ja loodus on paratamatult ka meie laste elu üks lahutamatu osa ning visualiseerivate õppevideote kasutamine säästva arengu teemadel ning säästva tarbimisharjumuse kujunemise toetamiseks võivad pakkuda huvi praeguse põlvkonna õpilastele, kes kasvavad üles igiajastul (*Education for Change*, 2008).

Uurimistöö eesmärgi saavutamiseks püstitati järgnevad küsimused:

- 1) Millised on põhikooli õpilaste praegused tarbimisharjumused ?
- 2) Mis tegurid õpilaste tarbimisharjumusi enim mõjutavad?
- 3) Mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad põhikooli õpilastes säästva tarbimise harjumuste kujunemist?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks täitsid õpilased eelküsimustiku, millega selgitati välja nende praegused tarbimisharjumused, suhe rahaga ning nende tarbimist enim mõjutanud tegurid. Seejärel viidi läbi eksperiment, mille käigus õpilastele näidati nelja õppevideot keskkonna ja jätkusuutliku arengu perspektiivist. Uuriti, milliseid õpilaste tarbimisharjumusi on eksperimendi käigus võimalik muuta keskkonda säästvamaks ning jätkusuutlikumaks. Peale õppevideote näitamist täideti õpilaste poolt järelküsimustik, millega selgitati välja eksperimendi käigus toimunud muutus nende tarbimisharjumustes. Hinnangute analüüsimiseks kasutati Wilcoxon'i testi. Koostatud eel- ja järelküsimustiku läbiviimise vahel näidati õpilastele nelja õppevideot. Käesolevas uuringus analüüsitakse õpilaste poolt antud hinnangute muutuseid enne ja pärast õppevideote vaatamist ning kõrvutatakse saadud uuringu

tulemused. Toimunud muutuste statistilist olulisust kontrolliti Wilcoxon'i testi abil.

Õppevideotes on tähtsal kohal erinevate globaalsete probeemsituatsioonide presenteerimine ning ebaratsionaalse tarbimise tagajärgede näitamine praeguses ühiskonnas. Eelkõige käsitletakse õppevideotes konsumerismi säästva tarbimise ning jätkusuutliku arengu perspektiivi toetamiseks, et õpilastes kujuneksid säästvamad ja jätkusuutlikumad tarbimisharjumused, mis on ka uurimuse üheks eesmärgiks.

Bakalaureusetöö esimeses pooles annan kirjandusliku ülevaate, kus uurisin varasemaid teemakohaseid uuringuid ning statistilisi andmeid. Teises osas kirjeldan uurimistöö metoodikat ja vajalikkust, kolmandas osas toon välja tulemused ja arutelu kokkuvõtte.

Teoreetiline ülevaade

1 Keskkond ja säästev areng

Keskkond ja säästev areng läbiva teemana kujutab endast ühte süsteemi, milles on keskkonnaalased oskused, teadmised, väärtushinnangud ja hoiakud, hõlmates samal ajal looduse, kultuuri, majandusliku ja sotsiaalse keskkonna vahelisi seoseid. Üheks eesmärgiks keskkonna ja säästva arengu kasutamine õppekavas läbiva teemana on see, et kooli lõpetaks jätkusuutlikku keskkonda väärtustav ja vastutustundlikult käituv noor (*Education for Change*, 2008). Antud eesmärgi püstitamisest ei piisa ja ka saavutamiseks ei ole piisav ainult teoreetiliste teadmiste jagamine. Oskuste, hoiakute ja väärtushinnangute kujundamine eeldab mitmekesist ja aktiivset, ka uurimuslikku tegevust, keskkonna tunnetamist kõigi oma meeltega, õpetuse seostamist erinevate õppeainetega ning loovust arendavat, heatahtlikku ja turvalist õpikeskkonda (Aher, 2002).

Jätkusuutlikkus on suunatud olevikku ja tulevikku, eesmärgiga ressursse efektiivselt kasutada, seetõttu tuleks ka haridust käsitleda efektiivse toimiva süsteemina. Jätkusuutlikkust hariduses on kirjeldatud kahes peamises suunas:

1. Hariduse jätkusuutlikkus (*Education for sustainability*), mis keskendub keskkonna jätkusuutlikkusele läbi hariduslahenduste (Bourn & Shiel, 2009, viidatud Mäe, 2015 j).
2. Jätkusuutlikkus hariduses (*Sustainability of education*) käsitleb edulugude rakendamist läbi hariduse arendamise, juhtimise ja innovatsiooni (Davies & WestBurnham, 2003, viidatud Mäe, 2015j).

Säästev ja jätkusuutlik areng hariduses on pidev teekond, mille käigus arendatakse

eelkõige õpilaste hoiakute ja väärtushinnangute kujunemist. Sealhulgas juhitakse tähelepanu kolmele põhilisele eluvaldkonna arengule, milleks on sotsiaalmajanduslik järjepidevus, täisväärtuslik vaimne keskkond ning looduse mitmekesistamine ja säilitamine. Säästvat arengut toetav haridus toetab õpilastes teatud arusaamade, oskuste ja enesekindluse kujunemist, mis on vajalikud igapäevaseks toimetulekuks ja sotsialiseerumiseks (Keskkonnaamet, 2015).

UNESCO (2009) järgi tuleb säästvat haridust näha üleilmse kontseptsioonina, mis hõlmab endas kvaliteetset haridust ja õpetust sellistes põhivaldkondades nagu vaesuse vähendamine, võrdsus ja võrdõiguslikkus, säästlik eluviis, kliimamuutused, sooline võrdõiguslikkus, ettevõtete sotsiaalne vastutus ja põlisrahvaste kultuuride kaitse. Säästev haridus peaks ideaalis toetama viit õppimise põhitüüpi: õppida, et teada; õppida, et olla; õppida, et elada koos teistega; õppida, et osata; õppida, et muuta ennast ja ühiskonda. Säästev haridus on elukestev protsess, mis toimub igal haridusastmel ja kõigis haridusvormides. Oluline ei ole ainult säästva hariduse teabe jagamine, vaid ka valmisolek erinevateks muutusteks, õppimiseks ja kohandumiseks muutustega.

Säästev haridus hõlmab endas ökoloogilist jalajälge. Ökoloogiline jalajalg sisaldab endas planeedi seisundi hinnangut inimkonna tegevuse tagajärgede mõjul. Lihtsamalt öeldes jagati maakera viljakas pind üksikisikute arvu vahel ning arvutati keskmine maapinna suurus, mis indiviidile jätkuks. Ökoloogiline jalajalg näitab toodete, energia ja toidu tarbimist mingis piirkonnas võrrelduna bioloogiliselt tootliku maa või mere pindalaga ehk võimalike maavarade ja ressursside hulgaga, mida on vaja inimeste tarbimise rahuldamiseks ja elanikkonna tekitatud jäätmete absorbeerimiseks. Kui inimeste poolt ressursikasutus ja jäätme tekkimine ületab maakera eluslooduse kandevõime piirid, siis ei käitu inimkond enam jätkusuutlikult (Lipp, 2008).

Säästvas ning jätkusuutlikus hariduses käsitletavad globaalsed keskkonnaprobleemid on mitmekülgsed. Nende mõistmisel saame kasutada väga erinevaid õppevahendeid, õppevorme ja meetodeid. Eelistatakse õppimist kogemuste kaudu ning kasutatakse paljuski visualiseerimist. Rühmatööd, projektõpe, õppevideod, rollimängud, matkimised, uurimistööd, ekskursioonid ja matkad, arutelud, individuaalsed ja loovülesanded näitlikustavad kõige paremini erinevaid probleemseid situatsioone, mida sel viisil visualiseerides tänapäeva õpilased meie tehnoloogilises ühiskonnas enim mõistavad (Keskkonnaamet, 2015).

Keskkond on Eestis olnud riiklikku õppekava läbivaks teemaks alates 1996. aastast, 2002. aastal lisandus sinna ka säästva arengu valdkond. Aastal 2005 kirjutasid keskkonnaminister ning haridus- ja teadusminister alla koostööleppele, millega tunnistati säästev haridus

esmatähtsaks valdkonnaks (Praxis, 2012). 2011.aastal uute vastuvõetud põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades läbitavast kaheksast teemast üks on säästev areng. Praegune arusaam Eesti õppekavades jääb liiga kitsaks, sest säästvat arengut kirjeldatakse suhteliselt väikese teemaringi abil (Kropatševa, 2017). Samuti on mitu säästva arengu seisukohalt üliolulist aspekti õppekavast välja jäänud, mõnda neist on ainekavades ja õpikutes mainitud vaid üksikutel kordadel. Näiteks sooline võrdõiguslikkus ning vaesuse temaatika, mis ei ole olulised üksnes säästva hariduse, vaid ka üldlülise maailma mõistmise seisukohalt. Seepärast näitab Praxise (2012) analüüs, et säästvat arengut toetava hariduse laiapõhjalisemat käsitlust põhikooli riiklikus õppekavas tuleks edasi arendada. Kõnekas on „Keskkond ja jätkusuutlik areng” nimetus, mis viitaks justkui keskkonna ja säästva arengu eraldatusele teineteisest. Tegelikult on keskkond säästvat arengut toetava hariduse oluline osa, mitte sellest eraldiseisev ega seda asendav.

Praxise analüüsist ning ka tarbijahariduse strateegiast (2009) lähtuvalt tuleb säästvat arengut ning õpilaste tarbimisharjumuste kujundamist integreerida üldhariduskoolide õppekavadesse, sest erinevate uuringute tulemused on näidanud, et lapsed hakkavad tarbima ja raha kasutama üha nooremas eas ning see määrab suuresti ka nende tarbimisharjumused (Healy, 2013). Kuna suurenenud on ka toodete ja teenuste valik, siis lapsed on hakanud veetma oma vaba aega aina rohkem tarbimiskeskondades ning lastena omandatud tarbimisharjumused mõjutavad inimese tarbimiskäitumist säästva tarbimise aspektist kogu edasise elu (Simonson, 2016). Sellest tulenevalt on oluline lastele selgitada nende tarbimise tulemusi globaalsel tasandil ning suunata neid oma tarbimiskäitumist ja -harjumusi mõtestama.

2 Laste tarbimisharjumused

Mitmed sotsiaalteoreetikud (Beck, Lash, Giddens et al., 2001) on välja toonud selle, et kaasaegses ühiskonnas defineerivad noored ennast isiklike tarbeesemete ja tegevuste kaudu. Noored tarbivad enamjaolt isikliku heaolu nimel, väärtustatakse rahulolu ja naudingut, mida saadakse tarbimise käigus. Lisaks määrab ära tarbimine noorte arvates nende sotsiaalse kuuluvuse (Keller & Kalmus, 2007). Lapsed ja noored on tänapäeval saanud aktiivseteks tarbijateks tänu taskuraha omamisele ning oskusele vanemaid ostusoovidel mõjutada. Sellest tulenevalt on ettevõtted ja reklaamiagentuurid näidanud järjepidevat huvi laste kui üha enam olulisema tarbimisrühma vastu (Simonson, 2016).

Rohkelt on uurima hakatud tarbijatena põhikoolialisi, eelkoolialisi, väikelapsi ning nende

vanemaid kui laste kaudu tarbijaid (Tuftes, 2007). Mõisted KGOY (KGOY=*Kids grow older younger*) ehk lapsed küpsevad täiskasvanulikumaks üha varasemas eas ja nii-öelda tviinid (8-12-aastased) on kinnitanud oma olemust erinevates tarbimiskultuuri uuringutes (Tuftes, 2007). Pärast maailmasõja järgset perioodi nähti noori kui eraldiseisva turusegmendi osa, millest tulenevalt leiutati uus termin „teismeline”. Suhteliselt innovatiivsel perioodil 1950. aastatel said selle ajastu märksõnadeks „tarbimisajastu” ja „meelelahutus”. Siitpeale on lapsi ja noorukeid vaadeldud kui eraldi esinevaid turusegmendi osasid, mis väljenduvad erinevates tarbimiseelistustes ja viisides (Kenway & Bullen, 2003).

Tänapäeva lapsed ja noored on saanud tarbijateks nooremalt kui vanemad põlvkonnad ja kasutavad meediat enda huvides üha intensiivsemalt ja meisterlikumalt (Healy, 2013). Kiirelt muutuv ühiskond, mille peamisteks märksõnadeks on innovatsioon, tehnoloogia, valimatu informatsiooni kajastus meedias ja ületarbimine, on loonud soodsad tingimused noorukitele ja lastele, omandamaks erinevaid tarbimise kogemusi. Lapsed on omavahel virtuaalselt pidevas ühenduses, loovad sotsiaalseid ühendusi Internetis ja suhtlevad nutivahenditega (Healy, 2013). Nutikad turundusspetsialistid järgivad sama rada, arendades uut marketingi strateegiat läbi uue sotsiaalmeedia, jõudmaks lasteni kui tarbijateni veelgi varasemalt kui praegu (Tuftes, 2007).

Kui suures osas lapsed osalevad tarbimises üldiselt, on eelkõige mõjutatud lapse ja vanemate omavahelistest suhetest (Healy, 2013). Lastel on rohkem sõnaõigust ja arvestatavat sõnavõimu sõprussuhetel põhinevas perekonnas. Kui autoritaarses perekonnas, kus perepea peegeldab traditsioonilist vanema-lapse rollijaotust, jääb lõppsõna lapsevanemale, siis sõprussuhetel põhinevas peres ei eksisteeri vanemat kui mõjuvõimsat liidrit (Ekström, 1995). Autoritaarses peres lapsevanemad otsustavad ise, isegi kui nad on lapsi kuulanud ja laste poolt nõ mõjutatud. Antud näidete puhul on tegemist kahe ideaaltüübiga, sest igas täisväärtuslikus peres on nii sõprussuhetel kui autoritaarsusel põhinevaid käitumismustreid, mis on tihti omavahel tihedalt kombineeritud. Samuti on ikkagi igal perekonnal kalduvus ühte käitumismustrit rohkem eelistada teisele (Kumar & Polonsky, 2016).

Itamar Simonson (2016) on öelnud oma artiklis, et väga suur mõjuvahend laste tarbimise kujundamisel on ka teiste arvamused toodete kohta, eelkõige laste mõttekaaslaste arvamused ning vanemlikud nõuanded, kui nad on ostlemisel kaasas. Veel on ta välja toonud selle, et internetipoodidest ostmise või mitteostmise määrab ära ka eelnevate ostjate tagasiside tootele.

Tarbimiskäitumist on mõjutanud olulisel määral ka tehnoloogia areng, sest üha enam maailma nutistub ja internetiseerub, mis muudab virtuaalses maailmas tarbimise väga mugavaks ning kõik kaubad ja teenused on vaid paari kliki kaugusel. (Kumar & Polonsky,

2016).

Noorte tarbimise kujunemist mõjutavad lisaks meedia ja üldiselt turundus. Meedia ja turunduse mõju lastele ja noortele on keeruline uurida ja piiritleda, sest selle teemaga seotud osapooli on palju: nii vanemad, õpetajad, teadlased, turundajad kui ka lapsed ise. Lapsepõlve mõistetakse Eesti kultuuriruumis teatavasti süütuse ja puhtuse ajana (Pajula, 2010), millele on vastanduslikud tänapäeva euroopalikus kultuuris meedia ja turg, propageerides raha, vägivalda, alkoholi ja narkootikume ning mida varem sa seda kõike proovid, seda „kõvem vend“ sa oled (Keller & Kalmus, 2004).

2005. aasta sügisel TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi poolt korraldatud esinduslik küsitlus „Mina. Maailm. Meedia” keskendus inimeste väärtushinnangute muutustele. Noorte puhul selgus, et tarbimise otsustavad tegurid on olemasolev raha ja tarbija vanus (Kalmus, 2006). Noored ja jõukad saavad endale lubada kõike, mida hing ihkab ning luuakse enda mina läbi tarbimise. Huvitav fakt on ka see, et 2002. aastal oli “väga kõrge” tarbimisega 15–19aastaseid noori kõigest 9 protsenti, 2005. aasta lõpuks oli neid juba 23 protsenti ning 2008. aasta lõpuks lausa 55%. Kalmus (2006) viitab sellele, et hetkel käsitletava teema olulisust ei saa jätta kahe silma vahele ja tuleb mõelda realistlikult, mida tarbimise järjepidev tõus endaga kaasa hakkab tooma. Näiteks suundub ja laieneb tarbimine varasemasse lapseikka. Üheks olulisimaiks konsumerismi poole liikumise vahendiks laste puhul on nende taskuraha suurus ja vanemate tarbimise eeskuju mõju noorte tarbijaks kujunemisel (Healy, 2013).

3 Õppevideo ning digitaalne õppematerjal

Õppematerjali digitaliseerimine algas 1990. aastatel, teerajajateks Eestis olid Miksike, ka Õpetajate Võrguvärv (praeguse Koolielu portaali eellane), loodi üksikud ainealased võrguentsüklopeediad. Kui 2009. aastal uuendati Koolielu portaali, loodeti, et kogu Eestis loodav digiõppevara lisataksegi portaali õppevarade aita kõigile kasutamiseks. Siiski on Koolielu jäänud kohaks, kus avaldatakse õpetajate endi loodud digitaalseid õppematerjale koos soovituslike linkidega. Portaal toimib õpetajalt õpetajale põhimõttel ning on oma sellisel kujul väga populaarne ning konstruktiivne (Leikop, 2015).

Veel on juurde tekkinud hulk temaatilisi veebe, ka õpetajate ajaveebe, kuhu samuti digitaalseid õppematerjale üles pannakse. Õpetajad kasutavad enim õppimist ja õpetamist toetavaid internetikeskkondi näiteks LearningApps, Google Docs, Kahoot (Leikop, 2015).

Õpetajatel, treeneritel ja instruktoritel (või isehakanud mentoril) on järjest lihtsam teha

lühikesi õppevideoid. Videote tegemine, loomine ja kokku panemine muutub järjest odavamaks. Näiteks virtuaalse jagamiskeskonna YouTube'i näitel võib öelda, et video tegemine on jõukohane kõigile ja veelgi hämmastavam on see, et neid saab vaadata kogu maailm (Kumar & Polonsky, 2016).

Näitlikustamiseta ja visualiseerimiseta muudab teoreetiline õppetekst mõttemudelite tekkimise ja moodustamise väga keeruliseks paljudele õpilastele (Mayer, 1999). Kui õpilane suudab luua seoseid eelteadmiste ja uue õpitu vahel, on õppe kvaliteet samas suurem neil õpilastel, kes seoseid ei suuda moodustada (Lewalter, 2003).

Silmad on meie esmaseks info vastu võtmise vahendiks. Silmadega on väliskeskkonnast võimalik vastu võtta nii verbaalset kui ka visuaalset informatsiooni, kõrvadega aga ainult verbaalset (Kumar & Polonsky, 2016). Nähes informatsiooni, võetakse see info kohe vastu ning õppetöös saame nimetada seda visualiseerimiseks. Nägemise abil on võimalik mingist situatsioonist luua ligi kuus korda kiirem ettekujutus kui verbaalselt (Kumar & Polonsky, 2016). Samuti saab visualiseerimine tuua esile meie igapäevased raskesti tajutavad ülesanded ja protsessid (Leikop, 2015). Scaife & Rogers (1996) uurisid, mis tingimustel visualiseerimine on tulemuslik ning leiti, et visualiseerimine:

- vähendab kognitiivset ülekoormust ning seoste leidmiseks kasutatava informatsiooni hulka töömälus;
- presenteerib situatsioone ning probleeme sellises vormis, mis lihtsustab oluliselt nende lahendamist;
- täiustab ja arendab õpilaste mõttemudeleid ja seoste loomist.

Õppimisel on väga olulisel kohal ka visuaalne kirjaoskus, ilma selleta ei ole visualiseerimine õppetöös tulemuslik. Christophersoni (1997) järgi suudab visuaalne kirjaoskaja aru saada visualiseeritava materjali mõttest ning tõlgendada erinevaid situatsioone, luua ise visuaalseid sõnumeid erinevate tehnoloogiliste vahendite, näiteks arvutite kaudu, ning kasutada visuaalse mõtlemise abil erinevaid mõttemudeleid probleemide lahendamisel. Kombineerides teoreetilist teksti ja visualiseerimist, näiteks piltide ja videote abil, saab suunata õpilased rohkem õppeprotsessi sisse ning seda sügavamal kognitiivsel tasandil õppetöö toimub (Leikop, 2015).

Praktilised ning näitlikustatud ülesanded ja situatsioonid aitavad õppijatel mõista säästvat tarbimist ning jätkusuutlikkust, samuti ka oma tarbimisharjumuste mõju keskkonnale. Neli käsitletavat õppevideot antud uurimuses toetavad õpilasi arendama endas ettenägelikkust, süsteemset mõtlemist ning teadlikkust olelusingist, mis omakorda suunab ja kujundab neid vastutustundlikuteks tarbijateks.

Teoreetilisest ülevaatest lähtuvalt tõstatub küsimus õpilaste praeguste tarbimisharjumuste kohta ning mil määral on võimalik õppevideotega toetada õpilastes säästva ning jätkusuutliku tarbimisharjumuse kujunemist. Töö uurimuse osas on plaanis näidata 55 valimis olevatele põhikooli õpilasele õppevideoid, mis toetaksid säästvat tarbimist ja keskkonnateadlikkuse arendamist põhikooliastmes. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida põhikooli õpilaste praeguseid tarbimisharjumusi ning tegurid, mis on nende tarbimisharjumusi enim mõjutanud. Uurimuses otsiti vastuseid järgmistele küsimustele:

- 1) Millised on põhikooli õpilaste praegused tarbimisharjumused ?
- 2) Mis tegurid õpilaste tarbimisharjumusi enim mõjutavad?
- 3) Mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad põhikooli õpilastes säästva tarbimise harjumuste kujunemist?

Metoodika

4 Valim

Uuringu valimisse kuulusid maakooli õpilased vanuses 14-18. Uuringus kasutati mugavusvalimit. Õpilased vanuses 14-18 on vanusegrupp, kus hakatakse tähtsustama materiaalseid asju, näiteks riietust, moodsamaid tehnoloogilisi vahendeid. Selles vanusegrupis muutuvad asjad enda identifitseerimisel ja isikustamisel oluliseks. Tarbimise kaudu otsitakse eakaaslaste heakskiitu ja väljendatakse enda isiklikke vajadusi. Tekib suhe rahaga, millega seoses kujunevad välja isiklikud väärtushinnangud (Pajula, 2010).

Valim on moodustatud Järva maakonnas väikekohas oleva keskkooli õpilastest. Uuringu läbiviimise hetkel oli alevis olemas kolm suuremat toidupoodi, kaks lillepoodi, kus müüakse ka tarbekaupu ning kolm riiete uuskasutuskauplust. Antud uurimuses koostati eel- ja järelküsimustik (vt Lisa 1 ja 2), mille tulemusi analüüsiti Wilcoxon testiga (vt Lisa 5).

5 Mõõtevahend

Käesolevas uuringus kasutati küsitlusi, sest leiti, et arvamuste ja tarbimisharjumuste info kogumiseks on just küsitlus kõige sobivam andmekogumise vorm. Samuti on küsimustikus vabakirjutamise osa, kus sooviti ka teada saada õpilaste tõlgendusi ja hinnanguid enda tarbimisele üldisemalt.

Oluline osa uurimistöös on õppevideotel, mis integreeriti õppetöösse. Videod on küll efektiivsed õppimise ja õpetamise perspektiivist, kuid tuleb arvestada, et nendega võib kaasneda ka liiga suure informatsiooni hulk vaatajale, mis omakorda põhjustab kognitiivset ülekoormust (Burget, Pedaste, Ugur, & Lõhmus, 2014). Seega on oluline ühe konkreetse teema ja väikese hulga uute mõistetega õppevideo kasutamine ühes õppetunnis, et õppimise kasutegur oleks maksimaalselt suur. Praktilised ning näitlikustatud ülesanded ja situatsioonid aitavad õppijatel mõista säästva tarbimise ning jätkusuutlikkuse mõistet, samuti ka oma tarbimisharjumuste mõju keskkonnale. Käesolevas uuringus toetavad õppevideod õpilasi arendama endas ettenägelikkust, süsteemset mõtlemist ning teadlikkust olulusringist. Õppevideotes on tähtsal kohal erinevate eluliste situatsioonide lavastused ning ebaratsionaalse tarbimise tagajärgede näitamine, eelkõige säästva tarbimise ning jätkusuutliku arengu seisukohalt, mis toetavad õpilastes säästva tarbimise ja jätkusuutliku tarbimisharjumuse kujunemist.

Videod on koostatud näitlikustades globaalseid probleeme seoses ületarbimisega, kuidas valmivad meie igapäevaselt tarbitavad tooted ja teenused, mis saab meie kasutuskõlbmatutest asjadest. Õppevideotes kasutati subtiitreid ning videod on kättesaadavad MTÜ Mondo Filmikogus spetsiaalse lingi ja parooliga. Videod põhinevad erinevatel keskkonnaalastel teemadel, mis hüpoteetiliselt peaksid tekitama õpilases huvi, oskusi ja teadmisi enda tarbimisharjumuste muutmiseks vastutustundlikumaks ning keskkonda üldjoontes säästvamaks.

Esimene õppevideo „Asjade lugu“ (2013) räägib meile Annie Leonardi tekstil põhinevast animeeritud jutustuses sellest, kuidas meie tarbimisharjumused mõjutavad maailma, kus elame ning vastupidi. Räägitakse kõigest, alates maavarade ammutamisest ning maa suutlikkuse õõnestamisest kuni toksiliste ühenditeni meie tarbeesemetes. Õppefilm räägib USA näitel inimeste ületarbimisest: USA-s elab vaid 5% maailma rahvastikust, nad tarbivad 30% maailma ressurssidest ja toodavad 30% maailmas tekkivatest jäätmetest. Probleem on selles, et tarbitakse rohkem kui maailmas jätkub. Probleemi lahendatakse hetkel nii, et kuna USA-l endal on maavarad üsna ammendunud, mindi teiste riikide maavarade kallale. Veel tuuakse õppivideos välja see, et 99% asjadest visatakse kuue kuu jooksul majapidamises ära. Vaid 1% ostudest kasutatakse kauem kui kuus kuud. Praegune tarbimispoliitika seisneb selles, et toodetaksegi kaupu nii, et inimene toote ruttu ära viskaks ja uue ostaks. Hetketarbimise jätkusuutlikuna hoidmiseks kuluks USA näitel 3-5 planeeti, kuid meil on ainult üks. Õppevideo jõuab lõpuks välja selleni, et tarbeesemed ei tee inimesi õnnelikuks ning praegune ületarbimine ei saa jätkuda, vaid miski peab muutuma, inimeste ökoloogiline jalajälg on

kriitiliselt suur.

Teiseks õppevideoks on „Inimareng“ (2009), mis jutustab sellest, kuidas Niger ja Norra on maailma inimarengu indeksi kohaselt maailma kõige madalama ja kõrgema arenguga riigid. Filmis räägivad riikide elanikud sellest, mida nad oma elust arvavad, kuidas mõjutab nende elu hariduse, meditsiiniabi, söögi-joogi, jne kättesaadavus. Lisaks ametlikele ÜRO inimarengu näitajatele tulevad jutuks ka asjad, mida on raske mõõta: usk, lootus, armastus. Selles õppevideos on kasutataud humoorikat lähenemist tutvustamaks vaatajale, et kõikides riikides ei ole toit kättesaadav, puudub raha ja puhas joogivesi ning meie praeguse ületarbimise juures tuleks mõelda, kas üldse on nii palju ja vastutustundetult vaja tarbida. Antud õppevideo võiks mõjutada kindlasti noori vaatajaid säästlikumaks ning vastutustundlikumaks tarbijaks kujunemisel.

Kolmandaks õppevideoks on „Jäätmed=Toit“ (2007), mis räägib meile sellest, kuidas inimene on ainuke olend maailmas, kes toodab prügilaid. Looduslikud maavarad on suurel kiirusel kadumas ning samaaegselt kasvab tarbimine suurtes riikides nagu Hiina ja India. Inimesed toodavad metsikus koguses prügi ja kui me midagi ette ei võta, on varsti kogu meie ressursid prügi alla mattunud. Saksa keemik Michael Braungart ja Ameerika disainer William McDonough mõtlesid välja viisi, mis muudab meie mõttemaailma tootmisest ja ehitamisest. Selles õppevideos õpetatakse vaatajaid kasutama jätkusuutlikkuse printsiipi, kuidas toota ja tarbida nii, et see keskkonda ei kahjustaks vaid aitaks taaskasutustootmisele kaasa. Antud õppevideos näidatakse, kuidas üks suur tekstiilitööstus on võtnud kasutusele biolaguneva tehnoloogia tootmises ning tekstiilijäätmed on lagunedes komposteeritavad ja keskkonnasõbralikud. Idee tulenes sellest, et tekstiili värvimisel kasutatavad kemikaalid olid nii mürgised, et isegi prügilad ei võtnud selle tööstuse värvilisi tekstiilijäätmeid vastu nende ohtlikkuse tõttu. Veel näidatakse ka mitmeid mööblivabrikuid ja muuhulgas ka üle maailma tuntud spordibrändi Nike'i tootmist. Õppevideo tutvustab vaatajatele eelkõige seda, et inimene võib toota kõike juhul, kui see tegevus võimaldab keskkonnal ennast uuesti toota ehk ei kahjusta kuidagi keskkonda. Samuti tarbides selliste ettevõtete tooteid ja teenuseid, aitab tarbija kaasa keskkonna jätkusuutlikkusele.

Neljandaks õppevideoks on „Kõrbestumine“ (2011). Film räägib õpetliku loo sellest, et inimkonnas on levinud arusaam kõrbestumisest kui protsessist, mille käigus muutub maa-ala kõrbeks liivaluidete liikumise tõttu. Tegelikult see nii ei ole. Kõrbestumine on protsess, mille käigus viljakad alad muutuvad kõrbeks kliimamuutuse ja inimtegevuste tõttu. Tegemist ei ole loodusliku protsessiga, vaid otseselt inimtegevuse tagajärjega. Kui 2,5 cm paksuse mullakihi tekkimine võtab aega 500 aastat, siis selle hävitamiseks kulub vaid 2-3 aastat. Tänapäeval on

inimesed välja arendanud erinevad ülitootlikud põllumajandusmeetodid, et toita miljardeid inimesi. Me oleme muutnud viljatud kõrbed lopsakateks rohetasanditeks, kuid selline põllumajandamine kahjustab pinnast ning muudab viljakad tasandid kõrbeteks, sest põuastel aladel mõjutab veepuudus pinnast, tasakaal on habras ja pinnas haavatav. Keemiliste väetiste kasutamine nõrgestab elusorganisme, kes vastutavad pinnase viljakuse eest, regulaarne kündmine kuivatab ja surub pinnase kokku. Metsaraie ja ülekarjatamine võtab pinnaselt taimkatte, mis kaitseb mullakihti erosiooni eest. Ilma oksteta ja taimede juurteta pinnas kuivab ära ning kantakse tuule ja vihma poolt minema. Veel muudavad suurtootmises põlluniisutussüsteemid pinnase soolsust, mis muudavad omakorda mulla põduraks. Sellise inimtegevuse ja kliimamuutuse tegevuse tagajärjena muutub igal aastal ca 12 miljoni hektari suurune maa-ala kasutuskõlbmatuks. See suurenev probleem ei kõneta ainult Aafrikat, vaid kõiki põuaseid alasid kõigil laiuskraadidel ja erinevatel kontinentidel. Samuti kõnetab see probleem tervet inimkonda, sest pinnase ärakurnamine vähendab maailma toidutootmist. Samas ei ole see probleem pöördumatu. Üks lahendusviis on istutada puid, mis aitavad tõsta mulla niiskusetaset ja aeglustada tuuleerosiooni, nii on tehtud praegu Põhja-Hiinas ja alustatud ka Aafrikas Senegalis. Teine võimalus maad parandada on maa harimine ilma kündmiseta.

Õppevideo võtab kokku ja tutvustab vaatajatele agro-ökoloogiat. ÜRO sõnul on agro-ökoloogiaga võimalik maailma toidutootmist kahekordistada. Kõrbestumisega võitlemine tähendab pinnase kaitsmist ja planeedi toitmist. Tänapäevaks ähvardab kolmandikku maapinnast kõrbestumine. Seega õpetab õppevideo vaatajale seda, et maad koos tema rikkustega tuleb väärtustada ja kasutada vastutustundlikult, et ka järgnevad põlvkonnad saaksid kasutada maad nagu meie praegu.

Antud eksperimendis õppevideoid kasutades proovin mõista ja tõlgendada laste seisukohti ja hinnanguid ülaltoodud uurimisküsimuste piires, tuues välja nende peamised mõttemustrid. Koostatud küsitlused võimaldavad esitada küsimusi vastavalt teooriale, lisaks ka uurida neid aspekte, mis ettekavatsetud küsimuste põhjal piisavalt selgesti välja ei kooru.

Käesolevale uurimusele vastuse saamiseks koostati eel- ja järelküsimustik, mis valideeriti prooviuurimuse käigus. Eelküsitlusega koguti õpilaste hinnanguid nende väljakujunenud tarbimisharjumustele ja -käitumistele. Samuti koguti õpilaste eluviiside kohta infot, mis keskkonda võivad mõjutada.

Järelküsimustikuga koguti õpilaste hinnanguid sellele, kuidas nad oma tarbimiskäitumist on muutnud pärast õppevideote vaatamist. Samuti koguti järelhinnanguid, mida nad peale õppevideote vaatamist oma eluviisides muutsid. Et järelküsimustik oleks eelküsimustikuga

võrreldav, koosnes küsimustik enamjaolt samadest küsimustest, kuid erinevas järjekorras. Eel- ja järelküsimustiku vastuste olulisust analüüsiti Wilcoxon'i testiga, mida kasutatakse kahe sõltuva valimi võrdlemiseks.

Empiirilise uurimuse käigus kogutud andmed on jaotatud viieks teemavaldkonnaks: Õpilaste hinnangud taskurahale, õpilaste hinnangud sisseostudele, õpilaste hinnangud tarbijatena üldisemalt, keskkonnasäästlikud kodud ja taaskasutus ning ökoloogiline jalajälg.

6 Protseduur

Vahemikus aprill 2016 – jaanuar 2017 töötati teooriast lähtudes välja ankeet. Otsiti uuringu kriteeriumitele sobivaid subjekte mugavusvalimit kasutades ning seejärel saadi subjektide vanemate ning koolipoolse nõusolekuga uuring läbi viia. Kui eeltöö oli tehtud, viidi küsitlus läbi jaanuar – veebruar 2017 ning need vastati keskmiselt pikkusega 16 – 30 minutit, mis tulenes vastajaga seotud erinevatest aspektidest. Töötava pedagoogina õpilasi vaadeldes tooksin nendeks aspektideks välja isikliku huvi antud teema vastu ning küsitluse täitmise ajal oleva meeleolu ja põhivajaduste rahuldatuse. Küsitlused viidi läbi klassiruumis. Autor jagas paberkandjal küsitlused lastele koolis sobiva tunni ajal. Uurimuses osalemine oli vabatahtlik, mistõttu vastasid vaid need õpilased, kes küsitlust nõus täitma olid (Teadustöö eetilised aspektid, 2009).

Antud projekti uurimuse raames on planeeritud neli õppevideot, mis on loodud õpilaste teadmiste ja oskuste toetamiseks jätkusuutliku ja säästliku tarbimise temaatikas, samuti toetavad need õppevideod noorte tarbimisharjumusi vastutustundlikuteks tarbijateks kujunemisel. Õppevideote kasutamise eesmärgiks õppetunnis on nende kasulikkus kinnistamaks näitlikult jätkusuutliku ning säästva tarbimise põhimõtete kasutamist, mis mõjutavad omakorda säästlikku tarbimisharjumuse kujunemist. Püüti saavutada, et säästev eluviis oleks iseenesest mõistetav põhikooli õpilastele.

Tulemused

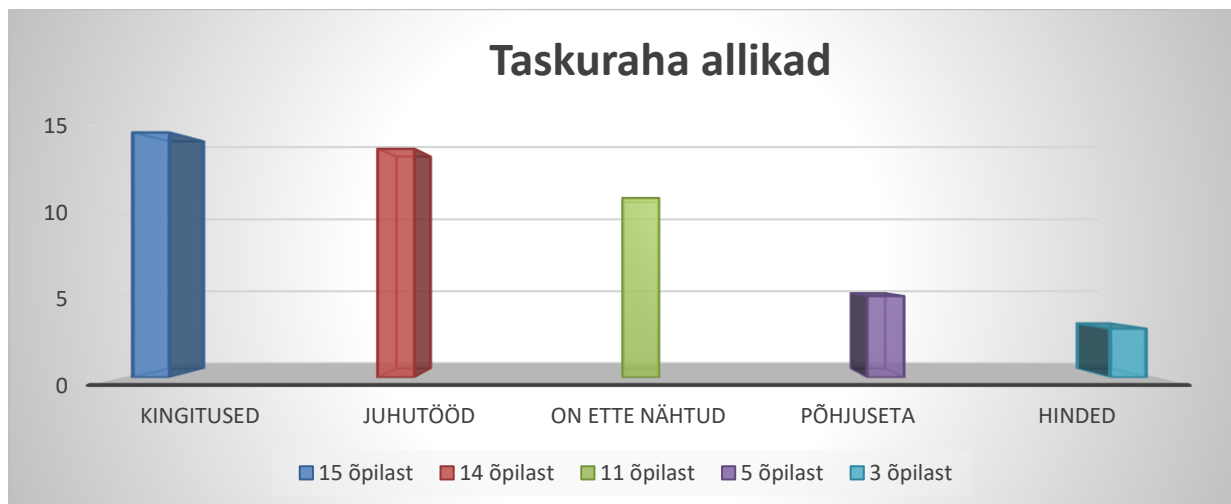
7 Eelküsimustik

Empiirilised tulemused on esitatud vastavalt töö uurimisküsimustele. Analüüsides kogu valimit korraga, paistavad silma ka unikaalsed ja omanäolised seisukohad ning

mõtteavaldused. Esmalt vaatlen eelküsimumstiku tulemuste all õpilaste praeguseid tarbimisharjumusi ja hinnanguid nende taskurahale, et saada aimu, kui aktiivsed on nad tarbimismaastikul. Seejärel uurin, millised tegurid on õpilasi enim mõjutanud tarbimiskäitumise ja -harjumuse kujunemisel. Järeלקüsimumstiku tulemuste põhjal analüüsin, mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad õpilaste tarbimisharjumuste ja –käitumise kujunemist, kas üldse on õppevideotel mõju sellele, hinnangute olulisuse määravad Wilcoxon testi tulemused. Uuringus osalenud vastajate arv on 55.

7.1 Õpilaste hinnangud taskurahale.

Raha on oluline igapäevaelu funktsioneerimiseks, seda mõistavad ka põhikooli noored. Antud küsitluse esimesest osast selgus, et suurem osa õpilastest (48) saab taskuraha regulaarselt järgmiselt: 25 õpilast saavad taskuraha summas 0-15 eurot, 16 õpilast saavad 16-30 eurot ning 7 õpilast saavad 31-50 eurot taskuraha (vt Lisa 3, küsimus 2). Taskuraha koosneb peamiselt järgnevatest allikatest nagu on näidatud joonisel 1.

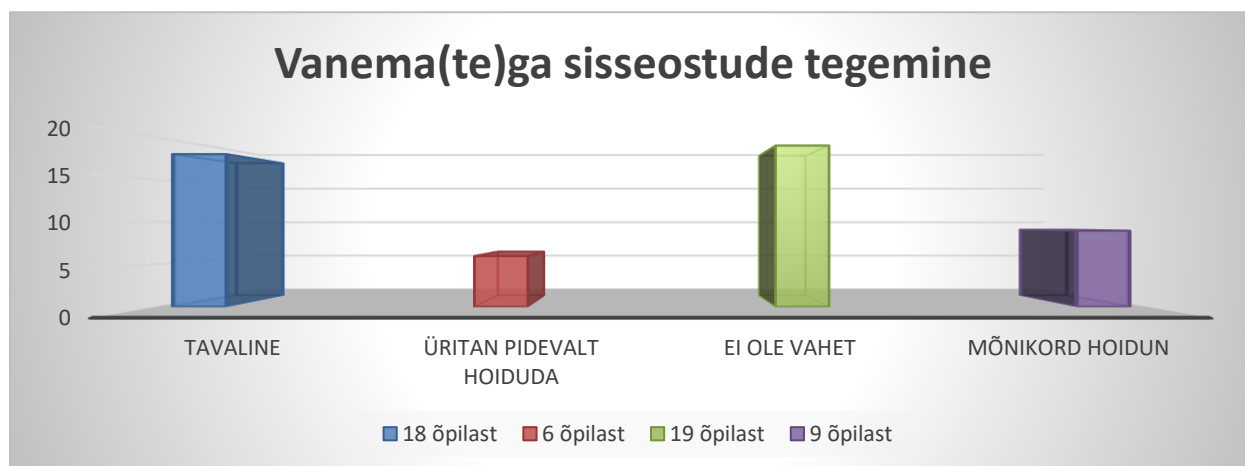
Joonis 1. Taskuraha allikad, n=48

Kui vaadata seda, millele taskuraha kulub, siis vaid neli õpilast koguvad oma taskuraha. Küsimusele, millele õpilased oma taskuraha kulutavad, oli võimalik vastata vabatekstina. Selgus, et enamasti kulub õpilaste taskuraha söögi ja joogi peale (42), seejärel iluteenustele (21) ning riieetele (14) (vt Lisa 3, küsimus 4).

7.2 Õpilaste hinnangud sisseostudele.

Antud küsitluse teisest osast selgus, et igapäevaste sisseostude tegemine on aktuaalne igas perekonnas ning lapsevanemad arvestavad oma laste soovidega sisseostude tegemisel, kuigi osa vastanud õpilastest üritavad sisseostude tegemise protsessist eemale hoiduda, tulemused

on näidatud joonisel 2 (vt Lisa 3, küsimused 5-7).

Joonis 2. Vanematega sisseostude tegemine, n=55

Veel selgus küsitlusest, et õpilased ei planeeri oma sisseoste ette ning ostavad juhuslikult seda, mida hetkel vaja läheb (33). Üks viiendik õpilasi kasutab sageli ostunimekirju (11), mis väldib liigset kulutamist. Veel võib välja tuua selle, et õpilased üldiselt ei vaatle poeskäike harivalt, ostlemisel lähtutakse eelkõige toote atraktiivsusest ja hinnast (vt Lisa 3, küsimus 9). Uuringust selgus, et enamik õpilasi eelistavad kasutada poes kilekotte (32), viiendik vastanutest eelistab kasutada riidest- ning paberkotte (13) (vt tulemusi Lisa 3, küsimus 11).

7.3 Õpilaste hinnangud tarbijatena üldisemalt.

Antud küsitluse kolmandast osast selgus, et õpilaste tarbimist mõjutavad suuresti kaaslaste arvamused ja hinnangud, 75% vastanutest on tajunud teiste mõju enda tarbimiskäitumisele ning on arvestanud oma kaaslaste hinnangut ja arvamust teatud toodete osas. Tarbimist ja tarbimisega seotud temaatikat peaksid tutvustama vastanute hinnangutel võrdselt nii vanemad (26) kui ka kool (24). Selgus, et neljandik õpilasi eelistavad lugeda meedia väljaandeid internetis, mitte paberkandjal (vt Lisa 3, küsimus 14).

7.4 Keskkonnasäästlikud kodud ja taaskasutus.

Küsitluse neljandast osast selgus, et iga õpilase (55) kodus on olemas toalilled, mis soodustavad puhta õhu teket ruumides ning vähendavad tubade õhutamisest tulenevat soojuskadu (vt Lisa 3, küsimus 15). Samuti on enamuse õpilaste (39) kodudes kasutusel keskkonda säästvamad LED-elektripirnid (vt Lisa 3, küsimus 17). Selgus, et õpilased üldiselt ei kasuta võimalust asju taaskasutada või korduvkasutada, üksikud õpilased on selleni tee leidnud. Näiteks 40 õpilast ei ole kunagi kasutanud taas- ja korduvkasutatavaid tooteid (vt

Lisa 3, küsimus 18). 21 õpilast on uuskasutamise asemel sõpradelt/tuttavatelt laenanud erinevaid esemeid või vahendeid, mida nad ise ei ole raatsinud osta (vt Lisa 3, küsimus 20).

7.5 Ökoloogiline jalajälg.

Küsitluse viiendas osas uuriti õpilaste ökoloogilise jalajälje suurust keskkonnale, küsimused on koostatud ökojalajälje kalkulaatori (2007) toel. Selgus, et enamuse (44) vastanute peredes on kasutusel suuresti loodussõbralikud puhastusvahendid: sool, äädikas, sooda, sidrun (vt Lisa 3, küsimus 34). Uuriti ka veetarbimist, kus õpilastel paluti valida nende veetarbimise harjumust kõige rohkem iseloomustav variant: *Milline vastusevariant iseloomustab Sinu veetarbimise harjumust kõige paremini?*

a) Toome vett käsitsi kaevust

b) Ei jäta vett kunagi niisama voolama

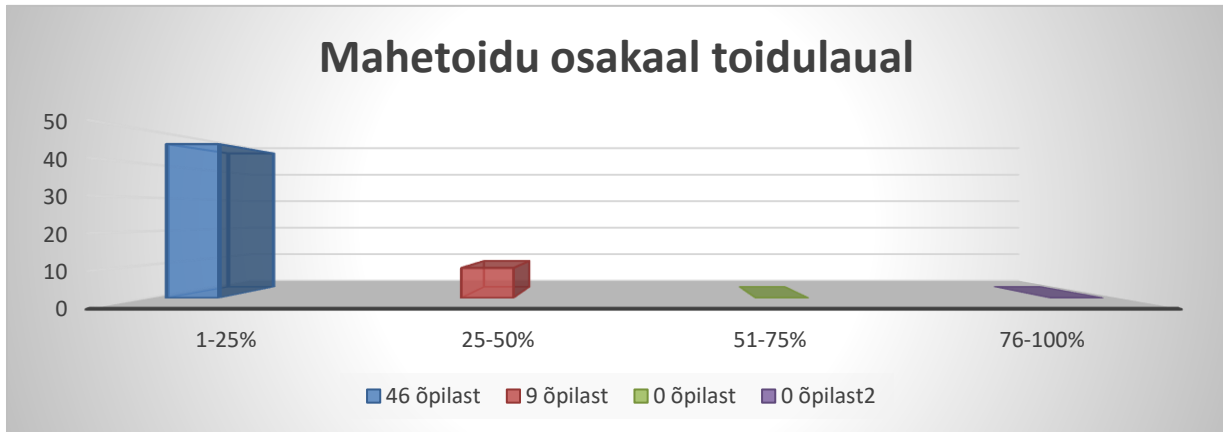
c) Kasutan vett üsna mõistlikult, kuid väga palju ei mõtle vee kokkuhoiu peale

d) Duši all olles lasen veel pidevalt voolata.

Vastused jagunesid järgnevalt: variant a) 1 õpilane, variant b) 28 õpilast, variant c) 9 õpilast, variant d) 17 õpilast (vt Lisa 3, küsimus 21). Õpilastelt küsiti ka pudelivee tarbimise kohta, 29 vastanut tarbivad 3-4 korda kuus, 13 õpilast 1-2 korda kuus, 8 õpilast 5-6 korda kuus ning 5 õpilast 7 ja enam korda kuus pudelivett (vt Lisa 3, küsimus 28). Järgmiseks uuriti õpilaste poolt erinevate transpordiliikide kasutamist, millest selgus, et kõige arvukamalt kasutatakse autos kaasreisimisvõimalusi (55), seejärel bussi (33) (vt Lisa 3, küsimus 31). Peredes kasutatavate autode keskmine kütusekulu on küsitluse tulemuste põhjal järgmine: 9-10l/100km kohta 24 õpilase peres, 7-8l/100km kohta 17 õpilase peres, 5-6l/100km kohta ja üle 10l/100km kohta on võrdselt 5 õpilase peres (vt Lisa 3, küsimus 32). Järgmiseks uuriti kaudselt õpilaste kodudes taastuvenenergia kasutamist. Näiteks selgus, et vastanute kodudes tõmmatakse soojuskao vähendamiseks ja päikesevalgusega kaasneva soojuse sisselaskmiseks kardinaid ööseks akendele ette (40) (vt Lisa 3, küsimus 36).

Uuriti erinevate küsimustega õpilaste prügi sorteerimist ja taaskasutust. Enim taaskasutatakse õpilaste poolt taarat (9) ja riideid (6), suur osa (40) ei ole kunagi taaskasutanud asju (vt Lisa 3, küsimus 18). Kõige rohkem sorteeritakse prügi ohtlikke jäätmete valdkonnas (21) 51-75% ulatuses, vanapaberit (41) 0-25% ulatuses, riideid (49) 0-25% ulatuses ning plast- ja klaastarat (28) 26-50% ulatuses (vt Lisa 3, küsimus 29). Samuti tuli uuringus välja, et prügi lõkkes õpilaste pered ei põleta (53), 2 õpilast ei osanud öelda, kas põletatakse või mitte (vt Lisa 3, küsimus 33). Järgmiseks küsiti, kui mitu tundi õpilased ühes päevas kasutavad nutiseadmeid ja tehnoloogilisi vahendeid. Selgus, et 32 õpilast kasutavad

ühes päevas rohkem kui 5 astronoomilist tundi tehnoloogiat ja/või nutivahendeid, 3-4 tundi 18 õpilast, 2-3 tundi neli õpilast ühes päevas (vt Lisa 3, küsimus 24). Seejärel uuriti ka mahetoidu osakaalu vastanute toidulaual, mille tulemused toon välja joonisel 3 (vt Lisa 3, küsimus 26).

Joonis 3. Mahetoidu osakaal toidulaual , n=55

8 Järelküsimustik

Järelküsimustega võrreldi, kas õppevideod on muutnud kuidagi õpilaste tarbimisharjumusi. Järelküsimustikus osales 55 õpilast.

8.1 Sisseostud.

Järelküsimustiku esimesest osast selgus, et õpilased on rohkem hakanud poeskäike hariduslikust perspektiivist vaatlama (44) (vt Lisa 4, küsimus 1). Küsimusele, kuidas nad oma poeskäike harivana vaatlevad, vastati vabatekstina järgnevalt: välditakse kindlate kunstlike maitsetugevdajate ja lisaainetega(sojavalk, vadakupulber, nitritisoolad) toiduaineid (10), samuti valitakse hooajalisi puu- ja juurvilju (13), eelistatakse rohkem kodumaist toodangut kui varasemalt (3), loetakse toodete etikette (25), võrreldakse hindu (40) ja jälgitakse tootjariiki (19) (vt tulemusi Lisa 4, küsimus 2). Wilcoxon'i testi tulemuste põhjal paranes õppevideote toel õpilaste tarbijakäitumine ja teadlikkus just poeskäigu harivana vaatlemisel ($Z=-1,876$; $p < 0,05$) Sisseostude tegemisel vähenes kilekottide kasutamise arv (29) ja seejuures suurenes riidest kottide eelistamise arv (23) võrreldes eelküsimustikuga (vt Lisa 4, küsimus 4) ning paranes keskkonnahoidlikkus ($Z=-3,396$; $p < 0,01$). Juhuslike ostude (28) ja teadlikult koostatud poenimekirja (11) koostamise puhul suuri muutusi ei toimunud võrreldes eelküsimustikuga(vt tulemusi Lisa 4, küsimus 3).

8.2 Õpilased tarbijatena üldisemalt.

Teises küsimustiku osas selgus, et suurem osa õpilastest peab olulisemaks kodus (34) tarbimisega seotud teemade tutvustamist kui koolis (20) (vt Lisa 4, küsimus 5). Statistiliselt olulisel määral paranes taas- ning korduvkasutatavate toodete kasutajate koguarv ($Z=3,153$; $p < 0,001$), enne õppevideosid ei kasutanud ja polnud tarbinud neid 40 õpilast, nüüd on see arv 28 (vt Lisa 3, küsimus 18 ja Lisa 4, küsimus 11). Suurenes erinevate taaskasutatavate toodete kasutamise arv ühes kuus, 1-4 korda 7 õpilast, 5-9 korda 6 õpilast ja 10- korda 14 õpilast (vt Lisa 3, küsimus 19 Lisa 4, küsimus 12). Meedia tarbimist paberkandjal (9) või internetis (46) muutust ei toimunud (vt Lisa 3, küsimus 14 ja Lisa 4, küsimus 7).

8.3 Ökoloogiline jalajälg

Kolmandast peatükist tooksin välja selle, et muutus olulisel määral õpilaste veetarbimisharjumus. Õpilastel paluti valida nende veetarbimise harjumust kõige rohkem iseloomustav variant: *Milline vastusevariant iseloomustab Sinu veetarbimise harjumust kõige paremini? Tõmba vastusevariandile ring ümber:*

- a) Toome vett käsitsi kaevust
- b) Ei jäta vett kunagi niisama voolama
- c) Kasutan vett üsna mõistlikult, kuid väga palju ei mõtle vee kokkuhoiu peale
- d) Duši all olles lasen veel pidevalt voolata.

Vastused jagunesid järgnevalt: variant a) 1 õpilane (enne 1), variant b) 33 õpilast (enne 28), variant c) 19 õpilast (enne 9), variant d) 2 õpilast (enne 17) (vt Lisa 3, küsimus 21 ja Lisa 4 küsimus 14). Veetarbimise muutus statistiliselt olulisel määral ($Z=4,104$; $p < 0,001$).

Järgmiseks küsiti, kui mitu tundi õpilased ühes päevas kasutavad nutiseadmeid ja tehnoloogilisi vahendeid. Järeloküsitlusest selgus, et tulemused muutusid vähesel määral, 29 (enne 32) õpilast kasutavad ühes päevas rohkem kui 5 astronoomilist tundi tehnoloogiat ja/või nutivahendeid, 3-4 tundi 20 (enne 18) õpilast, 2-3 tundi 5 (enne 4) õpilast ühes päevas (vt Lisa 3, küsimus 24, Lisa 4, küsimus 16).

Mahetoidu osakaal toidulaua muutus vähesel määral, 1-25% 45 (enne 46) õpilast, 26-50% 10 (enne 9) õpilast (vt Lisa 3, küsimus 26 ja Lisa 4, küsimus 18). Muutus ära visatava toidujäätmete osakaal, 1-25% 37 (enne 23) õpilast, 26-50% 14 (enne 20) õpilast, 51-75% 4 (enne 10) õpilast, 76-100% 0 (enne 2) õpilast (vt Lisa 3, küsimus 27, Lisa 4, küsimus 19). Peale õppevideote vaatamist on 17 õpilast soovitanud vanematel soetada ökonoomsem auto (vt Lisa 4, küsimus 23).

Viimasele küsimusele oli võimalus õpilastel vastata vabatekstina ning küsiti, kuidas

tajuvad õpilased õppevideote mõju enda tarbimisharjumustele. Toon välja mõned vastused muutmata kujul. Näiteks osa õpilasi ei olnud varem teadlikud suurettevõtete mõjust ja oma tarbimise tagajärgedest keskkonnale.

„Varem ma ei mõelnud poes ostes, kes sellest tootest kasu saab ning mis suurettevõtet ma sellega toetan, samuti ei osanud ma ette kujutada, millises vaesuses kolmanda maailma elanikud on. Nüüdsest jäävad need näljast nõrkevad inimesed ning eriti lapsed õppevideotes pikaks ajaks meelde. Meile antud maa rikkusi tuleb hoida ja kaitsta vale kasutuse eest“.
(Neiu, 15a).

Õpilased mõistsid, et enda vanad kasutatud asjad võivad olla kellegi teise jaoks uued ning kasutuskõlblikud ja seetõttu hakati väärtustama taaskasutust.

„Kindlasti ma sorteerin edaspidi prügi hoolikamalt ja ei viska kasutuskõlblikke asju kohe ära vaid üritan näiteks kellegile edasi müüa“(Neiu, 16a).

Õppevideotest tuli välja, kuidas näiteks odavate ning mittehooajaliste puuviljade tarbimine toetab ettevõtteid, kes neid puuvilju väga madalate kuludega toodavad ja kasutavad pestitsiide ja kunstliku keskkonda nende kasvatamiseks. Mõisteti, et toote väljanägemine ei määra ära selle toote kvaliteeti ja kasulikkust.

„Mind ei ole kunagi huvitanud, kust riigist mingisugune puuvili pärit on, kuid tänu õppevideotele ei taha ma kunstlikult kasvatatud ja taimekaitsevahenditega pritsitud puuvilju üldse süüagi. Üritasin ka vanematele selgitada, et kõige odavam ei ole alati kõige parem“
(Noormees, 14a).

Uuritavad tõid välja erinevaid globaalseid keskkonnaprobleeme. Leiti, et magevesi on meie eelis mitte privileeg, mida peab mõistlikult kasutama.

„Ma enam ei saa nautida vee vulinat hammaste pesu ajal kui see kraanist jookseb, sest magevesi on meil tõesti väga suur eelis, mida peab hoidma ja säästma. Sain õppevideotest teada, et toalilled ja üldsegi rohelised taimed värskendavad õhku toas, et ei peagi nii tihti tuulutama ja et soojakadu on ka siis väiksem. Rohelised lilled ja taimed teadupärast toodavad hapniku ning ma ei ole neid seoseid omavahel kunagi kokku pannud, peale õppevideoid alles“
(Neiu, 15a).

Tarbimist käsitlevad õppevideod tutvustasid õpilastele, mis nende tarbitavatest jäätmetest ja kasutuskõlbmatutest vahenditest saab. Uuritavad tõid välja, et nad ei ole sellele varasemalt mõelnud ning on tarbinud ülemäära palju.

„Tegelikult olen koguaeg tahtnud, et mul oleks väga väga palju asju, mida mul igapäevaselt tegelikult vaja ei lähe ning ma olen lihtsalt koguja ja raiskaja. Ostan ostlemise pärast lihtsat. Eriti mõjutas mind õppefilm „Asjade lugu“, kus poliitikud ja kõrgemad juhid ainult tahavad raha teenida ning meie keskkonnast üldse lugu ei pea. Mingisugune bürokraatia käib ainult. Mina ei taha selline olla. Hiljuti viisin just oma vanu riideid emaga taaskasutusse, äkki keegi saab sealt endale vajalikud asjad“ (Neiu, 14a).

„Õppevideod mõjutasid mind olema rohkem vastutustundlikum, et ma ei oleks nii enesekeske ja raiskaja“ (Noormees, 15a).

Arutelu

Töö uurimuse tulemuste põhjal võib järeldada, et õppevideod toetavad õpilaste tarbimisharjumusi kujunemist säästvamaks ning jätkusuutlikumaks. Käesolevas uuringus analüüsiti õpilaste poolt antud hinnangute muutuseid enne ja pärast õppevideote vaatamist ning kõrvutati saadud uuringu tulemused. Toimunud muutuste statistilist olulisust kontrolliti Wilcoxon'i testi abil. Testi statistilised positiivsed muutused toimusid veetarbimise, taaskasutuse, prügi sorteerimise, toidujäätmete vähenemise, harival vaatlusel poeskäigul ja tarbimise vähenemise väärtustamisel. Statistiliselt olulisi muutusi ei toimunud nutivahendite kasutamisel, erinevate transpordivahenditega liiklemisel, mahetoidu ja kodumaise toidu väärtustamisel. Wilcoxon'i testi puhul on ka näha, et väikese valimi tõttu oli statistiliselt suuri muutusi vähe. Seega ei saa kõigi ülejäänud väärtuste puhul kindlalt väita, kas muutus on toimunud, kuigi Wilcoxon'i testi üldstatistiliselt toimus positiivseid muutusi suuremal ja vähemal määral.

8.4 I uurimisküsimus „Millised on õpilaste praegused tarbimisharjumused?“.

Esimesele püstitatud uurimisküsimusele, et millised on õpilaste praegused tarbimisharjumused, saab vastata mitmeti. Kulutatakse palju aega ja energiat nutiseadmetele ning tehnoloogiale, sest läbi interneti on võimalik kõike osta, kui raha jätkub. Enne õppevideote näitamist läbi viidud eelküsimustikust selgus, et õpilastele antakse regulaarselt taskuraha, mis võimaldab neil raha kasutada vastavalt enda vajadustele ja soovidele. Samas selgus eelküsimustikust, et vaid 11 õpilast mõtleval ettenägelikult poodi ostma minnes vajalike tarvete nimekiri koostada, mis vähendab omakorda juhuslike ostude arvu. Peale õppevideote vaatamist suurenes nimekirjaga poes tarbijate arv 11% 16-ni, mis on positiivne. Taskuraha eest osteti enamasti sööke-jooke ning riideid ja kulutati ka põhiliselt enese

rahulolule ja väljanägemisele. Seda võib seostada sellega, et selles vanusegrupis otsitakse tihti teiste heakskiitu ning oma asjadega näidatakse sotsiaalset kuuluvust ning kujundatakse välja oma väärtushinnangud (Pajula, 2010). Veel võib välja tuua selle, et suur osa vastanutest ei olnud mõelnud enda tarbimise tagajärgedele, mis tuli välja järelküsimumstiku viimasest vastusest. Näiteks tarbitakse palju pudelivett selle asemel, et kraanivett juua ning tarbitakse mittehooajaliselt kunstlikult kasvatatud puuvilju. Uuringus tulemustest veetarbimise osas selgus, et 55-st õpilasest 17 tarbivad vett seda säästmata ehk lasevad veel pidevalt voolata.. Elektri kokkuhoiu poolelt on enamuse (41) õpilaste kodudes kasutusel keskkonda säästvamad LED-elektripirnid, mis näitab, et inimesed on muutunud ajapikku rohkem tarbijateadlikumaks ning keskkonda hoidvamaks.

8.5 II uurimisküsimus „Mis tegurid õpilaste tarbimisharjumusi enim mõjutavad?“.

Mitmed sotsiaalteoreetikud (Beck, Lash, Giddens, 2001) on välja toonud selle, et kaasaegses ühiskonnas defineerivad noored ennast isiklike tarbeesemete ja tegevuste kaudu. Seda kinnitas ka uuring, sest suur osa õpilasi tajus siiski mõju enda tarbimisele sõprade ja klassikaaslaste poolt.

Lapsed ja noored on tänapäeval saanud aktiivseteks tarbijateks tänu taskuraha omamisele ning oskusele vanemaid ostusoovidel mõjutada (Simonson, 2016), seega on taskuraha üheks kindlaks teguriks, mis noori tarbima ajendab. Seda kinnitas ka uuring, sest 48 õpilast 55-st saavad regulaarselt taskuraha ning mõjutavad poes vanemate ostusoove. Ainult kolm õpilast ei avaldagi poes soovi, et vanem(ad) midagi neile ostaks. Teiseks teguriks, mis noorte tarbimisharjumusi enim mõjutab, on kaaslaste ja sõprade arvamus teatud toodete/asjade kohta. Eriti mõjutatavad on noored siis, kui keegi on nendega ostlemisel kaasas või internetist ostes mõjutab neid enim toote tagasiside. Noored tarbivad enamjaolt ka isikliku heaolu nimel, väärtustatakse rahulolu ja naudingut, mida saadakse tarbimise käigus. Lisaks määrab ära tarbimine noorte arvates nende sotsiaalse kuuluvuse (Keller & Kalmus, 2007), mis on kindlasti üheks mõjutavaks teguriks noorte tarbimisharjumuse kujunemisel.

Neljandaks teguriks, mis mõjutab noorte tarbimist ja ostmist, on toodete atraktiivsus. Noorte taskuraha omamisest tulenevalt on ettevõtted ja reklaamiagentuurid näidanud järjepidevat huvi laste kui üha enam olulisema tarbimisrühma vastu (Kenway & Bullen, 2003), mida kinnitas ka uuring. Toodete atraktiivsuse ostmisel tõid välja eelküsimumstikus 28 õpilast ning õppevideote toel vähenes see number 2-le, ilmselt seetõttu, et toote välimus võib olla petlik ning toote kasulikkuse määrab ära pigem toote koostis, näiteks toiduainete puhul.

8.6 III uurimisküsimus „Mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad põhikooli õpilastes säästva tarbimise harjumuste kujunemist?“.

Õppevideote mõju õpilaste tarbimisharjumuste kujundamisel leidis kinnitust.

Järelküsimustikus veetarbimise harjumuse vastuste põhjal langes vett pidevalt voolavate laste arv 30%-lt 3%-ni. Võib väita, et see tendents kujunes välja õppevideote toel, sest nendes käsitleti eelkõige mõistlikku ja vastutustundlikku veetarbimist. Eelnevatest analüüsi tulemustest saab järeldada, et õppevideod toetasid õpilastes veetarbimise harjumust jätkusuutlikumaks statistiliselt olulisel määral ($p<0,001$). Vähem paranes õpilaste teadlikus hariduslikul vaatlemisel poes ($p<0,05$). Järelküsimustiku tulemustes selgus, et õpilased vaatlevad poeskäike harivamalt, lugedes toodete koostist ja ei jälgi enam ainult toodete atraktiivsust ning hinda. Kolmandana tooksin välja prügi sorteerimise, taas- ning korduvkasutatavate asjade suurenenud kasutamise, mida mõjutasid õppevideod statistiliselt olulisel määral ($p<0,001$). Enam ei viska enamuse õpilasi oma kasutatud asju kergekäeliselt prügikasti, sorteeritakse ja viiakse asju taaskasutuskeskustesse ning suurenes ka üksteisele asjade laenajate 18 õpilase ehk 14% võrra ($p<0,001$). Veel vähenes õppevideote toel õpilaste peredes äravisatava toidu hulk (vt Lisa 3 küsimus 27, Lisa 4 küsimus 19). Tooksin ka välja selle, et peale õppevideoid kasutavad õpilased poes käies meelsamini riidest kotte, nende arv suurenes 11 õpilase ehk 20% võrra 23 õpilaseni ($p<0,01$). Kilekotte eelistatakse edaspidi vähem ilmselt ka sellepärast, et nad ei ole biolagunevad ja seda temaatikat käsitleti õppevideotes. Taaskasutuse väärtustamine muutus statistiliselt 22% võrra positiivses suunas (enne 27%, pärast 49%; $p<0,001$).

Käesoleva uuringu põhjal tehtavaid järeldusi ei ole võimalik üldistada kõigile uuritavatega samas vanuses olevatele Eesti linnade ja väikeasulate lastele, kuid mõningaid üldiseid tendentse võimaldab see siiski määratleda. Lisaks ei ole võimalik teha kvantitatiivseid järeldusi, kuna tegemist on tagasihoidliku valimiga (55 õpilast) ning kõik valimis olnud õpilased olid ühest koolist. Käesolevat uuringu võib Eestis oma valdkonnas pidada üheks esimeseks otseselt laste tarbimisharjumusi puudutavaks uuringuks. Küsitluse madala reliaabluse üheks põhjuseks võib olla küsitluses olevate küsimuste väike arv (36 ja 28) mis ei võimaldanud teemasse süvitsi minna ja aluseks oli väga lai teema: säästev ning jätkusuutlik areng.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli selgitada välja põhikooli õpilaste hinnangud oma tarbimisharjumustele ning tegurid, mis on õpilaste tarbimist enim mõjutanud. Lisaks selgitati välja, mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad põhikooli õpilastes säästva tarbimise harjumuste kujunemist.

Uuringu instrumentideks koostati kirjalik eel- ja järelküsimustik. Andmeid koguti mugavusvalimi teel ning sellesse kuulus 55 õpilast ühest Järvamaa keskkooli 7.-9. klassidest. Uuring viidi läbi 2017.a. jaanuaris ja veebruaris.

Uuringu esimeses osas täitsid õpilased eelküsimustiku, millega uuriti nende hinnanguid oma tarbimisharjumustele ja tarbimisharjumusi peamiselt mõjutanud tegureid. Uuringu teises osas viidi läbi eksperiment, milles näidati õpilastele nelja õppevideot säästva ja jätkusuutliku arengu teemal. Uuringu viimases osas täitsid õpilased järelküsimustiku, millega hinnati õppevideote mõjul toimunud muutust õpilaste tarbimisharjumuste kujunemise.

Bakalaureusetöö esimese uurimisküsimusega taheti teada, millised on õpilaste hinnangud enda tarbimisharjumustele. Selleks analüüsiti eelküsimustikku ning selgus, et õpilased suuresti ei mõtle oma tarbimisele ja tarbimise tagajärgedele, ostmisel lähtutakse eelkõige visuaalsest atraktiivsusest, toote hinnast, toiduainete koostised ei olnud olulised. Kulutati taskuraha enese hea- ja rahulolule, iluteenustele, meelelahutusele ja riieale. Osteti ka suuresti juhuslikult ning impulsiivselt, tarbiti rohekelt pudelivett. Kõnetav oli ka tehnoloogia ning nutivahendite kasutamisele kulunud aeg.

Töö teise uurimisküsimusega taheti teada, mis tegurid on õpilaste tarbimisharjumusi enim mõjutanud. Selleks analüüsiti eelküsimustike vastuseid. Analüüsi tulemusena selgus, et peamine mõjutegur on taskuraha saamine, teiseks teguriks on kaaslaste mõju, toodete tagasiside internetis ning toodete atraktiivsus. Veel oli oluliseks mõjuteguriks sotsiaalse kuuluvuse määramine tarbeesemete kaudu.

Kolmanda uurimisküsimusega taheti teada, mil määral säästva tarbimise teemalised õppevideod toetavad põhikooli õpilastes säästva tarbimise harjumuste kujunemist. Selleks võrreldi eel- ja järelküsimustike vastuseid. Analüüsi tulemusena selgus, et eelkõige mõjutasid õppevideod õpilasi vastutustundlikumateks tarbijateks kujunemisel näiteks veetarbimisega seotud küsimustes. Veel selgus, et poeskäikudel ollakse teadlikumad ja valivamad kaupade suhtes, ei lähtuta ainult toote atraktiivsusest ja hinnast. Veel mõjutasid õppevideod õpilasi rohkem prügi sorteerima ja väärtustama taaskasutust. Õpilaste hinnangul vähenes oluliselt ka

toidujäätmete tekkimise hulk peale õppevideote näitamist. Samuti muutus kilekottide kasutajate arv väiksemaks õppevideote toel. Analüüsi tulemusena selgus, et õppevideote toel paranes õpilaste statistiliselt olulisel määral, kuigi töölehe ja järelküsimumstike vahel oli statistiliselt nõrk positiivne seos.

Õppevideod toetasid õpilastes säästva ja jätkusuutliku tarbimisharjumuse kujunemist. Käesolevas töös leiti, et õpilaste hinnangud oma tarbimisharjumustele muutusid säästvamaks ning jätkusuutlikumaks õppevideote toel statistiliselt olulisel määral. Seega võiksid õpetajad senisest enam rakendada õppevideoid õppetöös, et saavutada paremad tulemused säästvat ja jätkusuutlikut arengut puudutavate protsesside arusaamisel.

Summary

The purpose of this research was to study assessments of consumer preferences, given by basic school students, and the factors, which influenced students' consumption most of all. In addition, the author revealed how study videos on the subject of sustainable consumption support formation of sustainable consumption in basic school students.

The research tools included a written pre-questionnaire and follow-up questionnaire. Data was collected using the method of convenience sampling, and it included 55 students from 7 – 9 forms of one Järvamaa secondary school. The research was carried out in January and February 2017.

In the first part of the research the students filled in the pre-questionnaire, which was aimed at studying their assessments of their own consumption habits and the key factors influencing the consumption habits. In the second part of the research the experiment was conducted, in which the students were demonstrated four learning videos on the subject of economic and sustainable development. In the final part of the research, the students filled in the follow-up questionnaire, which was aimed at assessing changes that occurred in formation of the students' consumption habits under the influence of the study videos.

The first research question of the bachelor's thesis was seeking to learn what assessments of the own consumption habits students have. The author analysed the responses to the pre-questionnaire and learned that generally students do not think about their consumption or consequences of consumption; when buying they are induced, first of all, by visual attractivity, price of product, while ingredients of food were irrelevant. Pocket money was mainly spent on self-well-being and satisfaction, beauty services, entertainment and clothes. Largely, the respondents bought by chance and impulsively, also consumed a lot of bottle

water. The time spent on technology and smart devices was also impressive.

The second research question was aimed at studying the factors that influenced students' consumption habits most of all. First, the responses of the pre-questionnaire were analysed. The analysis showed that the major influencing factor was getting the pocket money, the second factor – influence of peers, feedback to products on the Internet and product attractiveness. Other influential factors included designation of social belonging through consumer products.

The third research question investigated: how and to which extent the study videos on the subject of sustainable consumption support in students of basic school formation of sustainable consumption habits. For the purpose, the responses of the pre-questionnaire and the follow-up questionnaire were compared. The analysis showed that in the first place the study videos made students to be more responsible, for instance, in issues related to water consumption. Also, when shopping they are more aware and selective to products, they are not induced only by attractiveness and price of product. Besides, the study videos made students to sort waste more often and value recycling. According to students, the amount of food waste has also notably decreased after watching the videos. In addition, after the study videos a number of plastic bag users became smaller.

To sum up, the study videos supported in the students formation of economic and sustainable consumption habits. The author of the research learned that the students' assessments of their own consumption habits became statistically more economic-inclined and sustainability-affected with support of the study videos. Therefore, teachers could use study videos in their work more than before in order to achieve better results in understanding the processes, related to economic and sustainable development.

Tänu sõnad

Täna oma bakalaureusetöö juhendajat Mirjam Burgetit kannatliku meele ja sisukate nõuannete eest. Samuti tahan tänada Karmen Kalki konstruktiivse tagasiside ja nõuannete eest. Veel täna südamest oma perekonda, kes on mind selle töö valmimise teekonnal toetanud. Täna ka õpilasi, kes selles uuringus osalesid.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on koostöös heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri: Mari-Liis Männik

Kuupäev 25.05.2017

Kasutatud kirjandus

- Aher, S. (2002). Eesti-Hollandi haridusprogramm. *Tuuliku tunnid*. Külastatud aadressil file:///C:/Users/Kasutaja/Downloads/19-22.tuulikutunnid.pdf.
- Beck, U., Giddens, A., & Lash, S. (2001). *Modernización reflexiva Política, tradición y estética en el orden social moderno*. Külastatud aadressil: <https://es.scribd.com/doc/69832017/Beck-U-A-Giddens-y-Lash-S-2001-1997-Modernizacion-Reflexiva-Politica-tradicion-y-estetica-en-el-orden-social-moderno>.
- Burget, M., Lõhmus, E., Pedaste, M., & Ugur, K. (2014). How can videos help achieve educational objectives?. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil: file:///C:/Users/Kasutaja/Downloads/how_can_videos_help_achieve_educational_objectives_burget_et_al_published_ikt.pdf.
- Christopherson, J. T. (1997). The growing need for visual literacy at the university. *28th Annual Conference of the International Visual Literacy Association* WY: Cheyenne.
- Education For Change (2008). *Säästva arengu õpetamise ja õppimise käsiraamat*. Tõlkija: Merle Ajaots-Siimut, Mall Vainola, Toimetaja: Gitte Jutvik, Inese Liepina, Autor: Baltic University Programme. Külastatud aadressil: <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:134943>.
- Ekström, K. (1995). *Children, media and consumption*. Göteborg University.
- Healy, M. (2013). Doctors suggest putting children on a 'media diet, *USA Today*. Külastatud aadressil: http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ut.ee/eds/detail/detail?sid=6b47c4c6-5903-4f05acc80e3aa30d948b%40sessionmgr102&vid=3&hid=108&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpd_mU%3d#AN=J0E359219967313&db=f5h..
- Kalmus, V. (2006) Eesti elanike väärtushinnangute muutused 2002-2005: uurimuse *Mina. Maailm. Meedia aruanne*. Working Paper. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu. Külastatud aadressil: <http://hdl.handle.net/10062/15826>.
- Keller, M., & Kalmus, V. (2004). Konsumerismist tarbimisliku ükskõiksuseni: tarbimisorientatsioonid tänases Eestis. Eesti elavik 21. sajandi algul : *ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest*. Pruulmann-Vengerfeldt (toim.). Tartu: Tartu Ülikool, 201-216.
- Keller, M., & Kalmus, V. (2007). Lapsed, turg ja meedia: hoiakud protektsionismist optimismini. *Eesti sotsiaalteaduste VII aastakonverents*. Ettekannete täistekstid. Külastatud aadressil: <http://www.ut.ee/300704>.
- Kenway & Bullen (2003). *Consuming children: Education – Entertainment – Advertising*.

Külastatud aadressil

https://books.google.ee/books?id=KTI6j0xsI8C&pg=PA68&lpg=PA68&dq=Kenway+%26+Bullen+2003:43&source=bl&ots=GX6SZNaCoE&sig=nNSD5gbSkOYGZCZJDVG_1cb2Jm4&hl=et&sa=X&ved=0ahUKEwiv4MzxraPRAhUE3CwKHUkaCRMQ6AEIGjAA#v=onepage&q=Kenway%20%26%20Bullen%202003%3A43&f=false

Keskkonnaamet (2015). Külastatud aadressidel:

<http://www.envir.ee/et/kliima>,

http://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/keskkonnateadlikkus/keskkonnahariduse_kasitus,http://www.envir.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/johannesburg_tegvuskavaeestikeeles.pdf,

http://www.envir.ee/sites/default/files/keskkonnahariduse_kontseptsioon_2006.pdf.

Kropatševa, J. (2017). Säästvat arengut toetav haridus formaal- ja mitteformaalhariduse asutustes. Külastatud aadressil:

<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ut.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=c7d52bad-5e7b-4a29-99dd-57c41c850535%40sessionmgr4008&vid=3&hid=4103>.

Kumar, P., & Polonsky, M. J., (2016). An analysis of the green consumer domain within sustainability research: 1975 to 2014. *Australasian Marketing Journal*. Elsevier Ltd.

Lipp, K. (2008). Ökoloogiline jalajälg. *Säästva elustiili portaal*. Külastatud aadressil <http://www.bioneer.ee/eluviis/tarbimine/aid14/%C3%96koloogiline-jalaj%C3%A4lg>.

Leikop, M. (2015). HITSAS tehti kokkuvõtteid digitaalse õppevara pilootprojektist, Külastatud aadressil

<http://koolielu.ee/info/readnews/416993/hitsas-tehti-kokkuvotteid-digitaalse-oppevara-pilootprojektist>.

Lewalter, D. (2003). Cognitive strategies for learning from static and dynamic visuals.

Learning and Instruction, 13, 177-189.

Mayer, R. M. (2002). The promise of multimedia learning: using the same instructional design methods across different media. *Learning and Instruction*, 13, 125-135.

Mäe, V. (2015). E-õppe jätkusuutlikkus sisekaitseakadeemia näitel. Külastatud aadressil

file:///C:/Users/Kasutaja/Downloads/Vaiko_M%C3%A4e_-_E-%C3%B5ppe_j%C3%A4tkusuutlikus_Sisekaitseakadeemia_n%C3%A4itel.pdf.

Pajula, M. (2010). Laste- ja lastevanemate käsitlused taskurahast. Linnade ja väikeasula võrdluses. Magistritöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil

dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/15364/Pajula_Maarja.pdf?sequence=1

Praxis. (2012). Aria K., Kirss L., & Peterson K. Säästvat arengut toetav haridus ja selle

edendamisvõimalused Eestis. *Poliitikauuringute keskuse Praxis väljaanne*.

Külastatud aadressil:

http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Haridus/HP_ESDPI/ENJOINED_praxis_briif_1-2012_web.pdf

Scaife, M., & Rogers, Y. (1996). How do graphical representations work? *International Journal on Human-Computer Studies*, 45, 185-213. Külastatud aadressil:

<http://users.mct.open.ac.uk/yvonne.rogers/papers/externalcognition.pdf>

Simonson, I. (2016). The positive effect of assortment size on purchase likelihood: The moderating influence of decision order. *Journal of Consumer Psychology* 26 (4), 542-549. Külastatud aadressil

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1057740815001084>

Teadustöö eetilised aspektid. (2009). Külastatud aadressil

http://cmsimple.e-ope.ee/etika/?Teadust%F6%F6_etika_eesm%E4rk

Tufte, E. (2007). Visual and Statistical Thinking: Displays of Evidence for Making Decisions.

Ökojalajälje kalkulaator. (2007). Tartu Ülikooli geograafia osakond koostöös OÜ Positium LBS-iga. Külastatud aadressil <http://jalajalg.positium.ee>.

Unesco. (2009). Education for sustainable development. United Nations Decade of Education for Sustainable Development (DESD, 2005-2014). Külastatud aadressil

http://www.unesco.org/education/justpublished_desd2009.pdf

Tarbijahariduse strateegia. (2009). Külastatud aadressil

<https://www.tarbijakaitseamet.ee/et/tarbijakool/tarbijaharidusteemade-loimimine-erinevatesse-oppeainetesse>

Lisa 1. Eelküsimustik

Käesolevas uurimuse eesmärk on välja selgitada Teie praegused tarbimisharjumused ning tegurid on Teie tarbimist kõige enam mõjutanud. Soovin, et jagaksite oma arvamusi tarbimise kohta. Ankeedile vastamine on täiesti anonüümne ja konfidentsiaalne – teie nime ei küsita. Saadud andmeid kasutab uurija vaid uuringu otstarbeks ning andmeid ei levitata mingil kujul. Õpilaste nimesid ja kooli ei avalikustata. Uuringus osalemine on vabatahtlik ning uuringus osalemisest võib loobuda igal ajal. Palun vastake kõikidele küsimustele ausalt ja avameelselt. Kui tunnete, et vajate mõnele küsimusele vastamiseks abi, palun küsige julgesti.

Tarbimiskäitumine ehk tarbimisharjumused on kaupade ja teenuste tarbimise harjumuslik eripära.

Vanus: Sugu:

Taskuraha

- 1.Kas saate taskuraha?.....
2. Mis summas taskuraha saate?
3. Millistest allikatest taskuraha teile kujuneb?
-
- 4.Millele te oma raha kulutate?.....
-

Sisseostud

- 5.Kui tihti käite vanema(te)ga ühe kuus sisseoste tegemas?
.....
- 6.On teile koos vanema(te)ga poes käimine tavaline või pigem üritate sellest hoiduda?
.....
- 7.Kas teil lubatakse ise kaupu valida poes sisseoste tehes?
.....
- 8.Kuidas avaldate oma soove ja arvamusi ostetavate kaupade suhtes?
.....
- 9.Kuidas olete poeskäiku harivana vaadelnud?

Lisa 1 Eelküsimustik järg

-
- 10.Kas koostate poodi minnes ostunimekirja või ostate juhuslikult?

Lisa 1. Eelküsimumustik järg

.....
11.Kas eelistate poes kasutada paberkotti, riidest kotti või kilekotti?
.....

Õpilased tarbijatena üldisemalt

12.Kes peaks õpilastele tarbimisest rääkima ning õpetama?
.....

13.Kuidas tajute sõprade ja klassikaaslaste mõju enda tarbimisele?
.....
.....

14.Kas loete pigem ajalehti ja ajakirju paberkandjal või internetis?

15. Mitu toalille teil kodus on?.....

16.Kas teie kodus kasutatakse meelsamini lõhnaküünlaid või õhupuhasteid(aerosoole)?
.....

17. Mis tüüpi lambipirn teie kodus kasutatakse?
.....

18.Milliseid kordus- või taaskasutatavaid tooteid olete tarbinud? (Korduskasutus on kasutatud asjade uuesti tarbimine samal või teistsugusel otstarbel. Taaskasutus on viis, mille korral kasutatakse varem tarvitatud seadmete ja materjalide jäätmeid või jäätmetes sisalduvat ainet).
.....
.....

19.Eelnevale küsimusele vastanutele, kui tihti kasutate ühes kuus taaskasutatavaid tooteid-teenuseid? a) 1-4 korda kuus b)5-9 korda kuus c) 10 ja enam korda kuus

20.Milliseid tooteid või esemeid oled laenanud, sest ei tahtnud/raatsinud seda endale osta?
.....
.....

Ökoloogiline jalajälg

21.Milline vastusevariant iseloomustab Sinu veetarbimise harjumust kõige paremini. Tõmba vastusevariandile ring ümber:

a) Toome vett käsitsi kaevust

b) Ei jäta vett kunagi niisama voolama

c) Kasutan vett üsna mõistlikult, kuid väga palju ei mõtle vee kokkuhoiu peale

Lisa 1. Eelküsimustik järg

d) Duši all olles lasen veel pidevalt voolata

22.Kas Teie peres pestakse nõusid käsitsi või nõudepesumasina?.....

23.Kuidas saadakse sinu peres sooja vett. Tõmba vastusevariandile ring ümber:

- a) Soojendame puuküttega pliidi peal
- b) Tsentraalsest veevõrgust
- c) Elektriboileriga
- d) Maaküttega
- e) Muul viisil. Nimeta

24.Mitu tundi ühes päevas kokku vaatad sa telekat või kasutad arvutit/nutivahendit?

.....

25.Kui suur osa Sinu tarbitud igapäevasest söögist on kodumaine? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

26.Kui suur osa Sinu tarbitud toidust on mahetoit (Mahetoit tähendab, et toiduainete ja loomasööda kasvatamisel ei ole kasutatud kunstväetisi ega taimekaitsevahendeid. Mahetoit on reeglina ka nõnda märgistatud, kui see just ei pärine Sinu oma koduaiast. Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

27.Kui palju toitu jääb Sinu perekonnas üle ja tuleb ära visata? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

28.Kui tihti ühes kuus jood pudelivett? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-2 korda 3-4 korda 5-6 korda 7-8 korda

29.Kui palju tekkinud jäätmetest Sa sorteerid ja saadad taaskasutusse? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber:

Vanapaber:

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

Riided:

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

Plast- ja klaaspakend:

Lisa 1. Eelküsimumstik järg

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

Ohtlikud jäätmed ja vanad elektriseadmed:

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

30. Milliseid energiaviise kasutatakse Teie peres energiatootmiseks? Tõmba vastustele ring ümber:

a) Maaküte	e) Päikeseenergia
b) Puuküte	f) Maagaas
c) Elekter	g) Kivisüsi
d) Tuuleenergia	

31. Mitu kilomeetrit sõidad sa ühes nädalas autos kaasreisijana, bussiga, trolli, trammi ja rongiga? Autos kaasreisijana:

1-20 km 21-40 km 41-60 km 61 - km

Bussiga:

1-20 km 21-40 km 41-60 km 61 - km

Rongiga:

1-20 m 21-40 km 41-60 km 61 - km

32. Mitu liitrit kütust võtab Teie perekonna auto 100 kilomeetri kohta?

33. Kas Teie pere põletab lõkkes oma prügi? Tõmba õigele vastusele ring ümber.

- 1) Jah 2) Ei 3) Ei oska öelda

34. Milliseid loodussõbralikke koduseid puhastusvahendeid (sool, äädikas, sidrunhape, sooda) Teie peres kasutatakse?.....

.....

35. Kas pärast laadimist (telefon, akud) eemaldate laadija pistikust?.....

36. Kas teie peres tõmmatakse soojuskao vähendamiseks kardinaid ööseks akendele ette?

.....

Lisa 2. Järelküsimustik

Käesolevas uurimuse eesmärk on välja selgitada Teie hinnangul Teie tarbimisharjumuste muutus peale õppevideote vaatamist. Soovin, et jagaksite oma arvamusi õppevideote ja oma tarbimise kohta. Ankeedile vastamine on täiesti anonüümne ja konfidentsiaalne – teie nime ei küsita. Saadud andmeid kasutab uurija vaid uuringu otstarbeks ning andmeid ei levitata mingil kujul. Õpilaste nimesid ja kooli ei avalikustata. Uuringus osalemine on vabatahtlik ning uuringus osalemisest võib loobuda igal ajal. Palun vastake kõikidele küsimustele ausalt ja avameelselt. Kui tunnete, et vajate mõnele küsimusele vastamiseks abi, palun küsige julgesti.

Tarbimiskäitumine ehk tarbimisharjumused on kaupade ja teenuste tarbimise harjumuslik eripära.

Vanus: Sugu:

Sisseostud

1.Kas vaatlete oma poeskäike harivana?.....

2.Kuidas poeskäiku harivana vaatlete?

.....
.....

3.Kas poodi minnes:

1) ostate kaupu eelnevalt koostatud nimekirja järgi

2) ostate juhuslikult

3) Muu

(täpsustage).....

4.Kas eelistate poes kasutada :

1)paberkotti

2)riidest kotti

3)kilekotti

4)kõiki eelnevaid variante

Õpilased tarbijatena üldisemalt

5.Kes peaks õpilastele tarbimisest rääkima ning õpetama?.....

.....

6.Kuidas tajute sõprade ja klassikaaslaste mõju enda tarbimisele?

Lisa 2. Järelküsimustik järg

.....
.....

7.Mitu toalille teil kodus on?.....

8.Kas loete pigem:

1) paberlehti ja ajakirju

2) e-ajakirju ja e-ajalehti

9.Kas teie kodus kasutatakse meelsamini:

1) lõhnaküünlaid

2) õhupuhasteid/värskendajaid

10. Mis tüüpi lambipirne teie kodus kasutatakse?

.....
11.Milliseid kordus- või taaskasutatavaid tooteid olete tarbinud? (Korduskasutus on kasutatud asjade uuesti tarbimine samal või teistsugusel otstarbel. Taaskasutus on viis, mille korral kasutatakse varem tarvitatud seadmete ja materjalide jäätmeid või jäätmetes sisalduvat ainet).
.....
.....

12.Eelnevale küsimusele vastanutele, kui tihti kasutate ühes kuus taaskasutatavaid tooteid-teenuseid?

1) 0-2 korda kuus 2) 3-5 korda kuus 3) 6-8 korda kuus 4) 9 ja enam korda kuus

13.Milliseid tooteid või esemeid oled laenanud, sest ei tahtnud/raatsinud seda endale osta?

.....
.....

Ökoloogiline jalajälg

14.Milline vastusevariant iseloomustab Sinu veetarbimise harjumust kõige paremini. Tõmba vastusevariandile ring ümber:

a) Toome vett käsitsi kaevust

b) Ei jäta vett kunagi niisama voolama

c) Kasutan vett üsna mõistlikult, kuid väga palju ei mõtle vee kokkuhoiu peale

d) Duši all olles lasen veel pidevalt voolata

15.Kas Teie peres pestakse nõusid käsitsi või nõudepesumasinaga?.....

Lisa 2. Järelküsimumustik järg

16. Mitu tundi ühes päevas kokku vaatad sa telekat või kasutad arvutit/nutivahendit?

.....

17. Kui suur osa Sinu tarbitud igapäevasest söögist on kodumaine? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

18. Kui suur osa Sinu tarbitud toidust on mahetoit (Mahetoit tähendab, et toiduainete ja loomasööda kasvatamisel ei ole kasutatud kunstväetisi ega taimekaitsevahendeid. Mahetoit on reeglina ka nõnda märgistatud, kui see just ei pärine Sinu oma koduaiast. Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

19. Kui palju toitu jääb Sinu perekonnas üle ja tuleb ära visata? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

20. Kui tihti ühes kuus jood pudelivett? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber.

1-2 korda 3-4 korda 5-6 korda 7-8 korda

21. Kui palju tekkinud jäätmetest Sa sorteerid ja saadad taaskasutusse? Tõmba kõige õigemale vastusele ring ümber:

Vanapaber:

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

Riided:

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

Plast- ja klaaspakend:

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

Ohtlikud jäätmed ja vanad elektriseadmed:

1-25% 26-50% 51-75% 76-100%

22. Mitu kilomeetrit sõidad sa ühes nädalas autos kaasreisijana, bussiga, trolli, trammi ja rongiga? Autos kaasreisijana:

1-20 km 21-40 km 41-60 km 61 - km

Bussiga:

1-20 km 21-40 km 41-60 km 61 - km

Rongiga:

Lisa 2. Järelküsimustik järg

1-20 m 21-40 km 41-60 km 61 - km

23.Kas olete peale õppevideote vaatamist vanema(te)le soovitanud ökonoomsema auto soetamist?

24.Kas Teie pere põletab tulevikus oma prügi lõkkes? Tõmba õigele vastusele ring ümber.

1) Jah 2) Ei 3) Ei oska öelda

25.Milliseid loodussõbralikke koduseid puhastusvahendeid (sool, äädikas, sidrunhape, sooda) Teie peres kasutatakse?.....

.....

26. Kas teie peres tõmmatakse soojuskao vähendamiseks kardinat ööseks akendele ette?.....

27.Kas pärast laadimist (telefon, akud) eemaldate laadija pistikust?.....

28. Kuidas tajusite õppevideote mõju enda tarbimisharjumustele?

.....

.....

.....

Lisa 3. Eelküsimustiku tulemused

1.	Jah 48 õpilast	Ei 7 õpilast			
2.	0-15 eurot 25 õpilast	16-30 eurot 16 õpilast	31-50 eurot 7 õpilast		
3.	Kingitused 15 õpilast	Hinded 3 õpilast	Juhutööd 14 õpilast	Põhjuseta 5 õpilast	On ette nähtud 11 õpilast
4.	Söök, jook 42 vastust	Riided, 14 vastust	Iluteenused, 21 vastust	Peod, 7 vastust	Arvutid ja mängud 2 vastust
	Teistele välja tegemine, 5 vastust	Transport 6 vastust	Juhuslikud ostud, 16 vastust	Kõneaeg 2 vastust	
5.	0-3 korda 6 õpilast	4-6 korda, 11 õpilast	7-9 korda, 20 õpilast	10 enam korda, 18 õpilast	
6.	Tavaline, 18 õpilast	Pidevalt hoidun, 6 õpilast	Ei ole vahet, 19 õpilast	Mõnikord hoidun, 9 õpilast	
7.	Ei, 4 õpilast	Harva, 7 õpilast	Mõnikord, 15 õpilast		
8.	Ei avaldagi, 3 vastust	Küsin viisakalt, 29 vastust	Lihtsalt ütlevad, 23 vastust	Väide, et kõht on tühi, 4 vastust	
	Väide, et see on ju odav, 6 vastust	Näitan lihtsalt, 9 vastust			
9.	Polegi, 14 õpilast	Toote atraktiivsust jälgi, 28 õp	Jälgin tootjariiki, 3 õpilast	Loen koostisaineid, 16 õpilast	Võrdlen hindu, 38 õpilast
10.	Ostan juhuslikult, 33 õpilast	Jah, 11 õpilast	Ei ostagi poest midagi, 2 õpilast	Koostan nimekirja ja juhuslikult, 9 õpilast	
11.	Kilekott, 32 õpilast	Riidest kotti, 12 õpilast	Paberkott, 1 õpilane	Kõik variandid, 10 õpilast	
12.	Mitte keegi, 5 vastust	Kool, 24 õpilast	Kodu, 26 õpilast		
13.	Ei ole tajunud, 11 õpilast	Tervisikum toit, 8 õpilast	Rämpstoit, 12 õpilast	Olen midagi ostmata jätnud, 21 õpilast	
14.	Paberlehed, 9 õpilast	Internetis, 46 vastajat			
15.	0-3, 6 õpilast	4-6, 16 õpilast	7-9, 18 õpilast	10 ja enam, 15 õpilast	
16.	Lõhnaküünlaid, 48 õpilast	Aerosoole, 2 õpilast	Ei kumbagi, 5 õpilast		
17.	LED pirnid, 39 õpilast	Hõõglambipirnid, 12 õpilast	Ei tea, 4 õpilast		
18.	Riided, 6 vastust	Taara, 9 vastust	Komposteerimine, 2 vastust	Munarestid, 1 vastust	Õpiku paberid, 1 vastust
	Klaaspurgid, 2 vastust	Ei kasutagi, 40 vastust			
19.	1-4 korda kuus, 2 õpilast	5-9 korda kuus, 3 õpilast	10-.. korda kuus, 10 õpilast		
20.	Sirgendaja, 14 õpilast	Jalgratas, 2 õpilast	Raamatud, 4 õpilast	Telefon, 1 õpilane	Mitte midagi, 34 õpilast
21.	Toome vett käsitsi kaevust, 1 õp	Ei jäta vett niisama voolama, 28 õp	Kasutan vett mõistlikult, 9 õp	Lasen veel pidevalt voolata, 17 õpilast	
22.	Käsitsi, 34 õpilast	Nõudepesumasina, 21 õpilast			
23.	Pliidil soendades, 1 õpilane	Elektriboileriga, 21 õpilast	Tsentraalne veevõrk, 28 õpilast	Ei tea, 5 õpilast	
24.	0-1 tundi, 1 õpilane	2-3 tundi, 4 õpilast	3-4 tundi, 18 õpilast	5 ja enam tundi, 32 õpilast	
25.	1-25%, 30 õpilane	26-50%, 21 õpilasel	51-75%, 3 õpilasel	76-100%, 1 õpilasel	
26.	1-25%, 46 õpilast	26-50%, 9 õpilast	51-75%, 0 õpilast	76-100%, 0 õpilast	
27.	1-25%, , 23 õpilast	26-50%, 20 õpilast	52-75%, 10 õpilast	76-100%, 2 õpilast	
28.	1-2 korda, 13 õpilast	3-4 korda, 29 õpilast	5-6 korda, 8 õpilast	7-... korda, 5 õpilast	
29.	Vanapaber	0-25%, 41 õpilast	26-50%, 14 õpilast	51-75%, 0 õpilast	76-100%, 0 õpilast
	Riided	0-25%, 49 õpilast	26-50%, 6 õpilast	51-75%, 0 õpilast	76-100%, 0 õpilast
	Klaas-ja plastpakend	0-25%, 16 õpilast	26-50%, 28 õpilast	51-75%, 6 õpilast	76-100%, 5 õpilast
	Ohtlikud jäätmed	0-25%, 4 õpilast	26-50%, 12 õpilast	51-75%, 21 õpilast	76-100%, 18 õpilast
30.	Gaas, 11 vastust	Päikeseenergia, 4 vastust	Elekter, 55 vastust	Puuküte, 14 vastust	Maaküte, 8 vastust
31.	Autos kaasreisijana	0-20km, 32 õpilast	21-40km, 15 õpilast	41-60km, 5 õpilast	61-...km, 3 õpilast
	Bussiga	0-20km, 30 õpilast	21-40km, 21 õpilast	41-60km, 4 õpilast	61-...km, 0 õpilast
	Rongiga	0-20km, 48 õpilast	21-40km, 4 õpilast	41-60km, 3 õpilast	61-...km, 0 õpilast
32.	Polegi autot, 4 õpilast	5-6 l, 5 õpilast	7-8 l, 17 õpilast	9-10 l, 24 õpilast	10-...5 õpilast
33.	Ei oska öelda, 2 õpilast	Ei, 53 õpilast	Jah, 0 õpilast		
34.	Ei kasutagi, 5 õpilast	Ei oska öelda, 6 õpilast	Sool, 18 õpilast	äädikas, 15 õpilast	Sooda, 9 õpilast
	Sidrun, 13 õpilast				
35.	Ei, 8 õpilast	Mõnikord, 3 õpilast	Jah, 44 õpilast		
36.	Jah, 40 õpilast	Ei, 6 õpilast	Ei oska öelda, 9 õpilast		

Lisa 4. Järeldüsimustiku tulemused

1.	Jah 44 õpilast	Ei 11 õpilast			
2.	25 õpilast loevad etiketti	7 õp. väldivad sojavalku ja vadakup	3 õpilast väldivad nitritisoola	13 õpilast valivad hooajalisi puuvilju	19 õpilast jälgivad tootjariiki
	8 õpilast ei osta Hispaania puuvilju	3 õpilast eelistavad eestimaist	3 õpilast eelistavad mahetoitu	40 õpilast võrdlevad hindu	2 õpilast loevad koostist, sest atr
3.	juhuslikult 28 õpilast	Poenimekiri 16	Mõlemad variandid 11 õpilast		
4.	Kilekott, 29 õpilast	Riided kotti, 23 õpilast	Paberkott, 0 õpilane	Kõik variandid, 3 õpilast	
5.	Mitte keegi, 1 vastust	Kool, 20 õpilast	Kodu, 34 õpilast		
6.	Ei ole tajunud, 22 õpilast	Toote tagasiside veebis, 11 õpilast	Tarbivad vähem, 10 õpilast	Olen midagi ostmata jätnud, 12 õpilast	
7.	Paberlehed, 9 õpilast	Internetis, 46 vastajat			
8.	0-3, 4 õpilast	4-6, 18 õpilast	7-9, 16 õpilast	10 ja enam, 17 õpilast	
9.	Lõhnaküünlaid, 47 õpilast	Ei kasutatagi 8 õpilast			
10.	LED pirnid, 41 õpilast	Hõõglampipirnid, 13 õpilast	Ei tea, 1 õpilast		
11.	Riided, 8 vastust	Taara, 10 vastust	Komposteerimine, 3 vastust	Munarestid, 2 vastust	Paber, 3 vastust
	Klaaspurgid, 4 vastust	Ei kasutagi, 28 vastust	tehnoloogia 4 vastust	ratas 1 vastus	
12.	1-4 korda kuus, 7 õpilast	5-9 korda kuus, 6 õpilast	10-.. korda kuus, 14 õpilast		
13.	Sirgendaja, 14 õpilast	Jalgratas, 2 õpilast	Raamatud, 5 õpilast	Telefon, 1 õpilane	Mitte midagi, 19 õpilast
	Riided, 6 õpilast	Sõök/jook 8 õpilast			
14.	Toome vett käsitsi kaevust, 1 õp	Ei jäta vett niisama voolama, 33 õp	Kasutan vett mõistlikult, 19 õp	Lasen veel pidevalt voolata, 2 õpilast	
15.	Käsitsi, 34 õpilast	Nõudepesumasina, 21 õpilast			
16.	0-1 tundi, 1 õpilane	2-3 tundi, 5 õpilast	3-4 tundi, 20 õpilast	5 ja enam tundi, 29 õpilast	
17.	1-25%, 30 õpilasel	26-50%, 23 õpilasel	51-75%, 2 õpilasel	76-100%, 0 õpilasel	
18.	1-25%, 45 õpilast	26-50%, 10 õpilast	51-75%, 0 õpilast	76-100%, 0 õpilast	
19.	1-25%, , 37 õpilast	26-50%, 14 õpilast	52-75%, 4 õpilast	76-100%, 0 õpilast	
20.	1-2 korda, 26 õpilast	3-4 korda, 13 õpilast	5-6 korda, 11 õpilast	7-... korda, 5 õpilast	
21.	Vanapaber	0-25% 33 õpilast	26-50% 17 õpilast	51-75% 5 õpilast	76-100% 0 õpilast
	Riided	0-25% 42 õpilast	26-50% 5 õpilast	51-75% 8 õpilast	76-100% 0 õpilast
	Plast-ja klaaspakend	0-25% 12 õpilast	26-50% 16 õpilast	51-75% 9 õpilast	76-100% 18 õpilast
	Ohtlikud jäätmed	0-25% 1 õpilane	26-50% 19 õpilast	51-75% 17 õpilast	76-100% 18 õpilast
22.	Autos kaareisijana	1-20km 32 õpilast	21-40 km 15 õpilast	41-60 km 4 õpilast	60-.... 4 õpilast
	Bussiga	1-20km 30 õpilast	21-40 km 22 õpilast	41-60 km 3 õpilast	60-.... 0 õpilast
	Rongiga	1-20km 43 õpilast	21-40 km 9 õpilast	41-60 km 2 õpilast	60-.... 1 õpilane
23.	Jah 17 õpilast	Ei 38			
24.	Ei 54 õpilast	Ei oska öelda 1 õpilane			
25.	Sool 29 õpilast	äädikas 17 õpilast	Sooda 16 õpilast	Sidrunhape 11 õpilast	Ei tea 2 õpilast
26.	Jah 46 õpilast	Mõnikord 7 õpilast	Ei 2 õpilast		
27.	Ei 8 õpilast	Mõnikord 5 õpilast	Jah 42 õpilast		
28.	Vastused on tulemuste peatükis kirjas				

Lisa 5 Wilcoxon'i testi tulemuste üldtabel

Uuritav aspekt	Eelküsimustik	Järelküsimustik	Z	p
Hariv vaatlus poes	41	44	-1,876	<0,05
Riidest kottide kasutamine	12	23	-3,396	<0,01
Veetarbimine	17	2	4,104	<0,001
Taaskasutus	40	28	3,153	<0,001
Laenamine	34	19	4,099	<0,001
Looduslikud puhastusvahendid	44	53	3,396	<0,01

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari-Liis Männik

(sünnikuupäev: 13.12.1992)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Põhikooli õpilaste hinnangud oma tarbimisharjumustele ning tarbimisharjumuste kujunemine säästva arengu õppevideote toel“, mille juhendaja on Mirjam Burget
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus , 25.05.2017